

RADZYŃSKI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
Tom 7, 2009

Elżbieta i Zdzisław Wosiowie

Szkic z dziejów samorządności w mieście Radzyń Podlaski od czasów najdawniejszych do najnowszych

Początki

Nadawanie praw miejskich wpływało mobilizująco na każdą miejscowość i zapowiadało dłuższy okres jej pomyślnego rozwoju, tak też było i z Radzyniem. Z chwilą nadania w 1468 r. Radzyniowi praw miejskich przez króla Kazimierza Jagiellończyka nastąpił znaczny rozwój miasta. W tym czasie pojawiły się pierwsze namiastki samorządności. Król zwolnił wójta, mieszkańców Radzyna i przedmieścia od jurysdykcji kasztelańskiej, wojewódzkiej i innych oficjalistów, aby mieszczenie przed samym wójtem, a wójt przed królem lub starostą odpowiadali. Król nadał nowemu miastu prawo odbywania dwóch jarmarków w Święta Świętej Trójcy i (14 września) Podwyższenia Krzyża Świętego, oraz cotygodniowych targów odbywających się w czwartki. Mieszczenie zwolnieni zostali na 20 lat ze wszelkich podatków. Po upływie tego terminu mieli płacić czynsz w określonej przez króla wysokości i postaci. Jednego wiardunku¹ równowartości dwunastu groszy z łana, po jednym groszu od każdego domu, groszu od ogrodu oraz w przypadku wyrobu trunków po dwa grosze.

---

¹ Wiardunek - średniowieczna jednostka wagowa stosowana w Niemczech i w Polsce. Wiardunek to (około 49 g) odpowiadał 1/4 grzywny i dzielił się na 4 łuty. Od XIV wieku stał się w Polsce również jednostką obrachunkową monet i odpowiadał 12 groszom. Wtedy, wskutek pomieszania pojęć karolińskiego i groszowego systemu monetarnego zaczął być nazywany w Małopolsce solidem. W północnej Polsce solid oznaczał, tak jak w systemie karolińskim, 12 denarów. Inne określenia: *wiardunk, feton, czwartak*.

Gdy dzierżawcą dóbr Radzyńskich był Bartłomiej Kazanowski doszło do sporu między nim a mieszczanami radzyńskimi dotyczącego pól ornych i pastwisk. Król Zygmunt Stary rozstrzygnął ten spór w 1522 r. przyznając dzierżawcy 50 łanów spornych gruntów oraz prawo do korzystania z pastwiska. Mieszczanie także otrzymali prawo użytkowania wymienionego pastwiska, zobowiązani zostali jednak do naprawy drogi biegnącej obok zamku, młyna i grobli. Jednocześnie monarcha polecił dzierżawcom wykorzystanie dochodów pochodzących z wyrobu trunków na zaspokojenie potrzeb określonych przez mieszczan i zakazał opłacania z nich prac związanych z konserwacją zamku. Dowodzi to fakt istnienia zamku wybudowanego przez Kazanowskich. Był on siedzibą starostów radzyńskich, budowlą drewnianą otoczoną wałem, znajdującą się we wschodniej części miasta². Można uznać, że było to duże osiągnięcie prawne wzmacniające rolę społeczności lokalnej. Ponadto mieszczanie otrzymali zezwolenie na uprawianie pól, powstałych w wyniku karczowania lasów³. Konflikty między wojującymi o swoje prawa mieszczanami a Kazanowskim trwały w dalszym ciągu. Skargi wpływające w latach 1538-1539 do króla rozpatrywała komisja powołana przez króla, której przewodniczył wojewoda lubelski Mikołaj Firlej z Dębowicy. Jednym z postanowień tej komisji było rozgraniczenie dóbr Królowej Bony od dóbr, które dzierżawili Kazanowscy. Kazanowskim przyznano tereny koło kościoła. Własnością królewską pozostał Kozirynek, a część gruntów przy kościele św. Trójcy na Kozimryнку przyłączono do Radzyna.

Jak większość ówczesnych miasteczek, Radzyń miał charakter rolniczy, ale z licznymi kupcami i rzemieślnikami, wielu mieszkańców z powodzeniem łączyło te dwa zawody⁴. Rozwijający się dynamicznie w XVI wieku Radzyń tworzył już nową część, nowe miasto w kierunku wsi szlacheckiej nazwanej Budzyniem (dzisiejsza ul. Partyzantów). Wielką rolę w tym rozwoju odgrywał handel radzyński. Radzyń jako ośrodek handlowy odgrywał ważną rolę na całym południowym Podlasiu. Nie bez znaczenia było położenie miasta na szlaku handlowym prowadzącym z Lublina do Międzyrzecza.

Niezmiernie trudno jest pisać o starostwie radzyńskim, gdyż nie ma na ten temat dostatecznej ilości materiałów źródłowych. W literaturze historycznej poświęconej małym miastom królewskim wspomina się, że Radzyń wraz z przyległymi wsiami tworzył starostwo radzyńskie, wydzierżawiane lub dawane w dożywocie różnym dostojnikom koronnym lub litewskim. Przypuszczać należy, że obszar starostwa radzyńskiego pokrywał się z obszarem radzyńskiej parafii rzymsko-katolickiej. Ponieważ w tym czasie państwowe jednostki administracyjne pokrywały się z jednostkami administracji kościelnej i miały swoje ośrodki władzy w tych samych miejscowościach. Takim właśnie ośrodkiem władzy kościelnej i państwowej był w XVI w. Radzyń⁵.

---

² J. Łosowski, *Inwentarz miasta Radzyna i klucza radzyńskiego z roku 1742*, Lublin-Radzyń Podlaski 2007, s. VIII.

³ Zrównano uprawnienia mieszczan radzyńskich z uprawnieniami mieszczan innych miast królewskich na Lubelszczyźnie.

⁴ Radzyński handel skupił się na prostokątnym rynku położonym przy drodze prowadzącej do wsi Białka, a więc w południowo zachodniej części miasta.

⁵ S. Jarmuł, *Szkice z dziejów Radzyna Podlaskiego i byłego powiatu radzyńskiego*, Radzyń Podlaski 1995, s. 25.

W latach 1544-1563 król Zygmunt August potwierdził przywileje otrzymane wcześniej przez Radzyń od królów polskich. Przywileje te umacniały pozycję mieszczan w ich częstych sporach z dzierżawcami miasta i dóbr radzyńskich. Pozwalały im skutecznie bronić ich praw przed sądami i komisjami rozpatrującymi sprawy sporne.

Sporo informacji dotyczących terenów uprawowych w mieście oraz zamieszkałych osób przynosi rejestr poborowy Ziemi Łukowskiej z 1626 r.⁶

Pomyślny rozwój miasta trwał jednak tylko do połowy XVII w. Ujawniły się w tym czasie ujemne skutki antymieszczańskiej polityki państwa polskiego. Po zakończeniu wojen szwedzkich w latach 1655-1660 królewskie miasto Radzyń, podobnie jak wiele polskich miast i miasteczek, ledwie wegetowało. Na 16 łanów – tylko 5 było obsianych i tylko z nich wpływały czynsze (po 12 groszy z łana). Radzyń posiadał 12 domów, 4 szynki, 3 rzeźników, jednego piekarza (który żadnego czynszu nie płacił), dwóch kuśnierzy, jednego kowala i trzech zdunów⁷. Jednak jarmarki miały się odbywać „po trzykroć w roku”. Król Jan III Sobieski na prośbę podkanclerza i nowego właściciela Antoniego Szczuki nadał Radzyniowi kilka przywilejów, a w roku 1690 potwierdził lokację nowego miasta (położonego na północ od obecnej ulicy Dąbrowskiego). Dokument lokacyjny wydany był dla właściciela „Radzyń sive Budzyń” było to określenie prywatnych gruntów w Radzyniu. Grunty, które należały do króla, nazywano „Radzyń alias Kozirynek”. Szczuka miał wyposażyć nowe miasto w cerkiew unicką i uposażyć ją w grunta. W pobliżu kościoła św. Trójcy powstał szpital dla ubogich. Na rynku zbudowany został nowy ratusz z towarzyszącymi mu jatkami i kramami. Obok rynku wybudowano synagogę, sklepiki, karczmę i winiarnie licznej bardzo w Radzyniu gminy żydowskiej. Przyznać trzeba, że właściciel miasta szanował przekonania religijne radzyńskich mieszczan i troszczył się o zaspakajanie ich potrzeb. Powstał kościół rzymskokatolicki, synagoga dla wyznawców judaizmu jak też cerkiew prawosławna i grecko unicka.

Roczna intrata⁸ z dóbr w roku 1742 wynosiła 12204 zł polskie 15 groszy. W Radzyniu było 31 winiarni, 20 kramów, młyn pod zamkiem z chałupą młynarską. Karczmy i winiarnie prowadzone były przez żydowskich arendarzy⁹. Żydzi byli tylko dzierżawcami, a zyski szły do kieszeni właścicieli karczm. Dochody z propinacji¹⁰ w tych czasach przekraczały nawet dochody pańskie z wszystkich innych źródeł gospodarowania razem wziętych. Gospodarka polska podobnie jak państwowe instytucje przeżyła głęboki kryzys.

---

⁶ Wynika z niego, że miasto posiadało 16 łanów, z których wszystkie były użytkowane przez mieszczan. W Radzyniu odnotowano wtedy płacących podatek dwóch krawców, tyłu samo szewców i rzeźników, jednego kowala oraz cztery piekarki.

⁷ S. Jarmuł, Szkiice..., dz. cyt., s.41.

⁸ Intrata – wyraz staropolski oznaczający dochód, zysk.

⁹ Arendarz – dawniej dzierżawca – karczmarz, szynkarz

¹⁰ Propinacja - było to wyłączne prawo właściciela dóbr ziemskich do produkcji i sprzedaży alkoholu w obrębie swoich dóbr. W Polsce pojawiła się w 1498, a rozpowszechniła w XVII wieku. Zdarzało się, że feudal zmuszał chłopów do zakupu trunków w swoich karczmach lub nakładał opłaty na chłopów produkujących napoje alkoholowe na własne potrzeby. Dochody właściciela dóbr z propinacji często przekraczały te z innych form działalności. Propinacja bywała dzierżawiona np. przez Żydów, sołtysów lub karczmarzy. Propinację zniesiono ostatecznie w zaborze pruskim w roku 1845, w Galicji w roku 1889, a w zaborze rosyjskim w roku 1898.

W drodze dziedziczenia dobra radzyńskie przechodzą w ręce Marii Konckiej, która w posagu wniosła je Eustachemu Potockiemu. Zamożność i wysoka pozycja polityczna Potockiego skłoniły go do podjęcia decyzji o wybudowaniu rezydencji na miejscu istniejącego zamku. W nowo wybudowanym pięknym pałacu odbywały się liczne i huczne zjazdy szlacheckie, mające często publiczny charakter. Tak było przed sesjami lub sejmikami, kiedy to Potocki chciał zapewnić sobie, czy też innym członkom licznego i bogatego rodu Potockich, poparcie rozpolitykowanej braci szlacheckiej. Często przyjmował on też wysokich dostojników państwowych i kościelnych. Istnieje przekaz, że w czasie Sejmu Wielkiego i przed jego zwołaniem w pałacu radzyńskim zbierali się twórcy Konstytucji 3 Maja, zaproszeni przez Potockiego. Czuli się tu bezpiecznie, ponieważ szpiedzy rosyjskiego ambasadora, penetrujący działalność sejmowego stronnictwa patriotycznego, raczej do Radzyna nie docierali, mogli spokojnie dyskutować nad projektem przyszłej ustawy majowej¹¹. To tutaj Ignacy Potocki (syn Eustachego), nazywany współtwórcą Konstytucji 3 Maja, pracował nad niektórymi jej artykułami. Synowie Eustachego Potockiego, Stanisław i Ignacy, otrzymali solidne wykształcenie w duchu ideałów Komisji Edukacji Narodowej. Brali bardzo aktywny udział w ratowaniu upadającego państwa. Bronili Konstytucji 3 maja przed zgubną polityką targowiczian, przeciwdziałali drugiemu i trzeciemu rozbiorowi Polski, brali udział w Powstaniu Kościuszkowskim. Stanisław Kostka Potocki był prezesem Izby Edukacyjnej w Księstwie Warszawskim. Kontynuował prace rozpoczęte przez Komisję Edukacji Narodowej przed rozbiorami Polski. Był także ministrem oświaty w pierwszych latach istnienia Królestwa Polskiego. Przyczynił się do utworzenia w Warszawie w 1816 r. uniwersytetu i rozwoju szkolnictwa elementarnego w Królestwie Polskim¹².

W okresie Powstania Kościuszkowskiego społeczeństwo radzyńskie aktywnie włączyło się do wszelkich działań organizowanych przez władze powstańcze. Po upadku powstania doszło do trzeciego rozbioru Polski a w jego rezultacie Radzyń znalazł się w zaborze Austriackim, tzw. Galicji Zachodniej. W 1796 r. Austriacy w ramach reformy administracyjnej utworzyli cyrkuł Łukowski, w skład którego wszedł Radzyń. Szybko też stolicę cyrkułu przenieśli z Łukowa do Radzyna.

Dopiero w 1809 r. w skład Księstwa Warszawskiego weszły obszary Radzyna. Stało się tak w wyniku zmian terytorialnych zachodzących po zwycięstwach wojsk polskich dowodzonych przez Księcia Józefa Poniatowskiego. W roku 1810 władze Księstwa Warszawskiego francuskim wzorem i pod francuskim wpływem podzieliły kraj na departamenty, a te na powiaty. Jednym z 9 powiatów departamentu siedleckiego był powiat radzyński ze stolicą w Radzynie.

Wiadomo, że za czasów Księstwa warszawskiego w Radzynie istniały też władze miejskie na czele z burmistrzem. Nie znamy członków władz miejskich radzyńskich w latach 1810-1812. Z tego okresu zachowały się jedynie akta notarialne z 1813 r. W jednym z nich wymieniono Adriana Białoszewicza, zastępcę burmistrza oraz rajców Józefa Biernackiego i Wawrzyńca Kielczewskiego. Tytuły urzędowe tych konkretnych osób wymieniono w akcie urzędowym dlatego, iż występowali oni jako

¹¹ S. Jarmuł, *Szkice...*, dz. cyt., s. 59.

¹² Tamże, s. 60.

reprezentanci miasta – przedstawiciele władz miejskich w transakcje wspomnianej czynności prawnej. Na tej podstawie można domniemywać, że w pozostałych aktach z 1813 r. dotyczących transakcji pomiędzy osobami prywatnymi, kiedy występowały te same osoby a nie wymieniono ich funkcji, pełnili one analogiczne funkcje. Raporty podprefekta Jasińskiego zawierają notatki, że niejaki Skrocki wysyłany po informacje do Białej. W innym miejscu podprefekt pisze, że po wiadomości do Włodawy wysyłał Burmistrza Radzynia. Z tych zapisów można wnioskować, że była to ta sama osoba¹³.

Po klęsce Napoleona władze utworzonego w 1815 r. Królestwa Polskiego przeprowadziły nową reformę administracyjną. Wprowadziły na miejsce departamentów województwa, a na miejsce powiatów obwody. Powstał obwód radzyński obejmujący swoim zasięgiem dawne powiaty – radzyński i włodawski. Stolicą obwodu został Radzyń. Siedziba władz powiatowych mieściła się w zaniedbanej już rezydencji radzyńskiej – pałacu Potockich. Powstał w ten sposób duży obwód radzyński, nastąpił powrót do polskiego nazewnictwa jednostek administracyjnych z okresu przedrozbiorowego.

Dobra radzyńskie przechodzą w ręce Aleksandra Sapiechy, zarządzaniem nimi zajmowała się głównie jego żona Anna. Zgodnie z postawieniem Anny Sapieżyńskiej od roku 1818 pomieszczenia pałacu zagospodarowano na szkołę elementarną do której uczęszczały dzieci z Radzynia i jego najbliższych okolic utrzymywaną na koszt miejscowych dóbr. Obok szkoły wydzielono mieszkanie dla nauczyciela.

Spółceństwo Radzynia brało czynny udział w Powstaniu Listopadowym 1830-1831. W styczniu 1831 r. utworzony został Wojskowy Okręg Lubelski, w skład którego weszły dwa województwa lubelskie i podlaskie. Radzyń znalazł się w tym okręgu. W rejonie Radzynia koncentrowała się druga dywizja polska. W powiecie radzyńskim utworzony został batalion Gwardii Ruchomej liczący 693 ludzi, jego dowództwo mieściło się w Wohyniu. Duża była też ofiarność radzyńskiego społeczeństwa we pomaganiu powstańców. Na apel władz powstańczych w Radzynie i powiecie radzyńskim zebrano dla wojska powstańczego: 331 korców żyta, 56 kg krupa¹⁴, 41 kg grochu, 32 korce¹⁵ jęczmienia, 1083 funty chleba, 147 kg mąki żytniej, 190 kwintali owsa, 3609 zł oraz 21 szt. wołów, i 24 krowy. Rzemieślnicy radzyńscy, byli to przede wszystkim Żydzi (w Radzynie było ich około 500 rodzin) wykonali dla wojska polskiego 100 par butów i 100 par trzewików. Żydzi bardziej w ofiarności materialnej okazywali swój patriotyzm, a mniej chętnie szli do wojska. W dostawach liwerunkowych (produkty żywnościowe zamiast podatków) przodował powiat radzyński.

W Radzynie ulokowano jeden z trzech wielkich na Podlasiu magazynów żywnościowych dla wojska. Dokonano zmian w administracji terenowej, z której odwołano ludzi nieudolnych lub skompromitowanych współpracą z tajną policją Królestwa, będącą na usługach znienawidzonego senatora Nowosieltowa. Rada Województwa Podlaskiego skierowała do Radzynia swoich przedstawicieli dla zapewnienia solidnego wykonania swoich zaleceń, które były ważne dla obronności kraju.

---

¹³ A. Rogalski, *Radzyń i powiat radzyński w okresie Księstwa Warszawskiego 1809-1812. Próba określenia problemu badawczego*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 6 (2008), s. 90.

¹⁴ Krupa – kasza jęczmienna wyrabiana prymitywnym sposobem przez obłuskiwanie ziaren jęczmienia.

¹⁵ Korzec – dawna polska miara objętości ciał sypkich zawierające 32 garnce ok. 120 l.

Po upadku powstania listopadowego dóbr radzyńskie zakupiła rodzina Korwin Szlubowskich, były one w ich posiadaniu ponad 100 lat (w latach 1834-1939). Był to okres wielkich zmian w dziedzinie życia politycznego, społecznego i gospodarczego w kraju, w których nowi właściciele Radzyna czynnie uczestniczyli.

W 1936 Szlubowski otrzymał pozwolenie na produkcję porteru krajowego. Przy ul. Warszawskiej rozpoczął budowę domu zajezdnego ze stajnikami i sklepikami. W wyniku zabiegów Antoniego Szlubowskiego oraz usilnych starań mieszkańców Rada Administracyjna Królestwa Polskiego w 1840 r. przywróciła miastu 4 jarmarki nadane jeszcze przez Augusta II. Nowy właściciel zakłada hodowlę owiec, co łączy się z zaborem pastwisk gromadzkich przeznaczonych na wypas owiec. Doprowadza to do sporu mieszczan radzyńskich ze Szlubowskim i efektem sporu jest skarga mieszczan do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych. Mieszczanie skarżą się na Szlubowskiego, że ten pod pretekstem połączenia gruntów należących do nich chce zmienić własne nieurodzaje, niskie i zalewane wodą na lepsze pola¹⁶. Do zamiany pól nie doszło, lecz Szlubowski zabronił mieszkańcom wypasać ich inwentarz na wspólnych pastwiskach. Między mieszkańcami Radzyna a Szlubowskim często dochodziło do sporów. Już początku gospodarowania rodziny Szlubowskich w Radzynie ważnym zagadnieniem w stosunkach z miastem okazała się sprawa dochodów z tzw. „targowego i jarczmarnego”. Wybierani drogą licytacji (najczęściej na rok) dzierżawcy zajmowali się pobieraniem opłat wnoszonych przy wjeździe do miasta w dniu odbywania się targów i jarmarków. Wylicytowana suma wpłacana do kasy miejskiej była jedynym dochodem Radzyna. Dzierżawcy często nadużywali swych praw i opłaty te znacznie zawyżali lub pobierali opłaty od włościan dóbr radzyńskich przybywających do miasta. Szlubowscy protestowali przeciwko takiemu postępowaniu, ponieważ sami byli zainteresowani dzierżawą dochodu. Zależało im jednak na dzierżawie dłuższej niż rok. Nie spotkało się to z przychylnością miasta, które obawiało się kontroli nad dochodem i w perspektywie wielu lat strat finansowych. Konflikt mieszkańców ze Szlubowskim dotyczył też monopolu produkcji i wyszynku alkoholu. Mieszczanie powołując się na przywileje królewskie potwierdzone przez Eustachego Potockiego w 1762 r. starali się odzyskać prawo do produkcji i handlu alkoholem, na który monopol w Radzynie miał Szlubowski. W latach 1836-1853 obydwie strony konfliktu zwracały się do władz Królestwa Polskiego.. Rozpatrywano je kilka razy w ostatecznej decyzji Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego zaproponowała rozstrzygnięcie tego sporu na drodze sądowej. Do takiego rozstrzygnięcia jednak nie doszło, ponieważ mieszczanie z powodów finansowych skargę wycofali¹⁷. Antoni Szlubowski w roku 1843 rozpoczął starania o wyłączenie osady pałacowej z terenów miejskich. Uważał, że miasto niesłusznie pobiera od niego podatek tzw. „podymne”, ponieważ w pałacu w tym czasie znajdowały się siedziby władz. Mieściła się tam siedziba powiatu, Sądu Okręgowego, Kasy Powiatowej, Regenta Kancelarii, Magistratu Miasta z Kasą Miejską i Aresztem Detencyjnym oraz mieszkania urzędników miejskich. Mieszczanie uważali, że Szlubowski chce uchylić się od płacenia podatku i dąży do zaszkodzenia miastu.

¹⁶ J. Kowalik, *Dobra ziemskie Radzyń Podlaski w posiadaniu rodu Szlubowskich*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 4 (2006), s. 15.

¹⁷ Tamże, s. 16.

W 1853 r. władze rządowe, w odpowiedzi na skargę Szlubowskiego, rozstrzygnęły spór. Namiestnik Królestwa Polskiego wydał decyzję o wyłączeniu pałacu z pod jurysdykcji miejskiej, a Stanisława Szlubowskiego zobowiązał do wystawienia odpowiedniego gmachu dla urzędów miasta.

Powstanie Styczniowe na południowym Podlasiu poprzedzał ruch społeczny chłopów pańszczyźnianych i ruch polityczno religijny. Uzupełniały się one wzajemnie i miały ogromne znaczenie w kształtowaniu świadomości narodowej i społecznej mieszkańców tego terenu. Duża liczba chłopskich gospodarstw pańszczyźnianych i folwarków, które korzystały z pańszczyzny, wpływała na powstanie wyjątkowej sytuacji na radzyńskiej wsi domagającej się swoich praw. Hasła o zniesieniu pańszczyzny i uwłaszczeniu chłopów znalazły tu podatny grunt. W roku 1861 w rozruchach chłopskich brało udział około 80% radzyńskich chłopów¹⁸. Załączków organizacji powstańczej na Podlasiu doszukiwać należy się jeszcze w 1860 r., kiedy to utworzono fundusz na rzecz powstania. Jednym z organizatorów był Rajmund Krasuski, rozstrzelany później w Radzynie¹⁹. W kościele parafialnym w Radzynie kazania przesycone hasłami patriotycznymi i narodowymi wygłaszał wikary miejscowego kościoła ks. Józef Żebracki. Na pamiątkę rocznicy Unii Horodelskiej 12 sierpnia 1861 r. w kościele radzyńskim odbyło się nabożeństwo. Kobiety, które w nim uczestniczyły, zaniechały na ten dzień żałoby narodowej i za namową księdza ubrały się w jasne stroje. Nabożeństwo to stało się manifestacją patriotyczno-religijną. Namiestnik Królestwa Polskiego otrzymał od gubernatora lubelskiego meldunki, że w Radzynie żaden urzędnik „nie postępuje w duchu rządu”. Zarzucano urzędnikom, że sami nauczają radzyńskich mieszczan i szlachtę podburzających modlitw i sami upowszechniają śpiewanie tych modlitw w kościele. Władze zdawały sobie coraz bardziej sprawę, że duchowieństwo rzymsko-katolickie masowo bierze udział w organizowaniu antyrządowych manifestacji. W lipcu i sierpniu 1862 r. organizacja powstańcza obiega swoim zasięgiem całe Podlasie. Komitet Powstańczy Podlaski w listopadzie rozpoczął prace na zaopatrzenie organizacji w broń. Głównymi ośrodkami powstania miały być: Łuków, Biała Podlaska i Radzyń Podlaski. Naczelnikiem radzyńskim w stopniu majora został Bronisław Deskór z Horosty.

Bardzo ważnym wydarzeniem w dziejach majątku radzyńskiego była realizacja ukazu uwłaszczeniowego. Zniesienie pańszczyzny i przekazanie ziemi ludności wiejskiej i mieszczanom zmniejszyło bardzo obszar własności dworskiej. W gospodarstwach chłopskich zaczęły występować zmiany na lepsze po uwłaszczeniu. Po roku 1906 na radzyńskiej wsi zaczęły powstawać kółka rolnicze, które zajmowały się szerzeniem i pogłębianiem kultury gospodarowania, wprowadzania nowych metod w gospodarce rolnej.

Po stłumieniu Powstania Styczniowego podział administracyjny związany był z planami carskimi dotyczącymi ostatecznej rusyfikacji ludności. Powstały mniejsze i sprawniejsze do administrowania jednostki administracyjne ułatwiające carskiej administracji wykonywanie ich zadań.

¹⁸ S. Kieniewicz, *Kwestia włościańska w Powstaniu Styczniowym*, Wrocław 1959, s. 153.

¹⁹ B. Brodowski, *Zbrojny czyn powstańców podlaskich w roku 1863*, Łuków 1925, s. 4-5.

W 1867 r. w skład powiatu weszły dwa miasta: Radzyń i Międzyrzec oraz 14 gmin wiejskich. Sądy pokoju, które istniały i działały w Radzynie, nie miały prawa rozpatrywania spraw uznanych przez policję za polityczne. W tym czasie stolica powiatu liczyła 3340 mieszkańców. Liczba ludności cały czas rosła, od roku 1872 – 3430 do roku 1910 – 7351 mieszkańców. W 1907 r. ponad połowę mieszkańców miasta Radzyń stanowili Żydzi, ich liczba wynosiła 3 735 (na około 7 tys. wszystkich mieszkańców). Na 390 nieruchomości 2 należało do Rosjan, 193 do Żydów i 195 do Polaków²⁰.

Od 1902 r. szerzyły się w Radzynie Podlaskim wystąpienia przeciwko rosyjskiej szkole. Radykalnie zmniejszała się liczba dzieci uczęszczająca do szkół rządowych i tak w 1902 r. uczęszczało 150 uczniów, w 1903 r. – 141, w 1904 r. – 134, w 1905 r. – 77. W Radzynie ton całej patriotycznej oświatowej działalności nadawał miejscowy proboszcz i dziekan ks. Tadeusz Osinski, który jeszcze w latach przedrewolucyjnych opiekował się pracą tajnych 17 szkół unickich w parafii, był założycielem kół Polskiej Macierzy Szkolnej, współzałożycielem pierwszej na Podlasiu Powszechnej Spółdzielni Spożywców (1906 r.), Banku Spółdzielczego (1908 r.) oraz przytułku dla biedoty w Radzynie. Rozbudował on też w parafii szereg różnych form akcji charytatywnej. W powiecie radzyńskim było osiem kół Macierzy Szkolnej, które spełniały bardzo ważną rolę w krzewieniu oświaty i podnoszeniu świadomości narodowej miejscowego społeczeństwa. Koła Macierzy prowadziły polskie biblioteki i czytelnie. Powstała biblioteka Towarzystwa Ziemian, Towarzystwa Kultury Polskiej, działały też biblioteki kółek rolniczych, które to szybko i licznie powstawały na tym terenie. W Radzynie grunt patriotyczno-oświatowy był tak dobrze przygotowany, że w 1905 r. utworzona została całkiem jawnie polska szkoła podstawowa. Ruch ludowy na terenie radzyńskim reprezentowany był w latach 1905-1907 przez koła Polskiego Związku Ludowego. Po roku 1906 w powiecie zaczęły powstawać pierwsze mleczarnie, które skupowały mleko od gospodarstw chłopskich i z folwarków. W powiecie radzyńskim bardzo słabo rozwijał się przemysł. Pierwszą pozycję miejscowego przemysłu zajmowały gorzelnie drugą młyny. Mąka i wódka należały do towarów wywożonych poza granice Powiatu i Królestwa. Rozwój samorządności gospodarczej trwał do wybuchu pierwszej wojny światowej.

W sierpniu 1915 r., w wyniku przegranej walki z państwami centralnymi, wojska rosyjskie opuściły ziemie Królestwa Polskiego. Na ich miejsce weszły wojska austriackie i niemieckie zajmując obszar południowego Podlasia. Wycofujące się wojska carskie dokonywały rabunków dworów, pałaców, wiejskich chałup i plebanii. Ludność pochodzenia rosyjskiego wyjeżdżała do Rosji, do wyjazdu zmuszano też rdzenną ludność polską. Powiat Radzyń wydzielono z pod władzy generała gubernatora Besselera i przekazano Komendzie Etapów Ober-Ost, a więc poddano typowej okupacji wojskowej. Mimo ostrych zarządzeń niemieckich, Polacy starali się organizować swoje życie kulturalne i oświatowe, nie zapominając o organizowaniu obchodów rocznic narodowych. W roku 1915 córka właściciela Syndykatu Rolniczego Halina Rudnicka założyła w Radzynie szkołę średnią – gimnazjum²¹.

---

²⁰ S. Jarmuł, *Szkice...*, dz. cyt., 144.

²¹ M. Stagrowski, *Radzyń i okolice*, Łódź 1984, s. 4.

Przygotowania do I wojny światowej wśród niektórych Polaków skupianych wokół Stronnictwa Narodowo Demokratycznego i Stronnictwa Polityki Realnej spowodowały wzrost nastrojów pro rosyjskich, mających nadzieje na uzyskanie przez Królestwo Polskie autonomii w ramach Cesarstwa Rosyjskiego. W Warszawie powołali oni Komitet Obywatelski Miasta Stołecznego Warszawy, a następnie Centralny Komitet Obywatelski²². Stosunkowo szybko zorganizowano też Radzyński Powiatowy Komitet Obywatelski. Na początku działał on nieoficjalnie, zajmował się pomocą rodzinom rezerwistów powołanych do wojska, starał się o zaopatrzenie ludności w żywność itp. Pracami Komitetu kierował Waldemar Dernałowicz z Białki. Gdy Komitet otrzymał pozwolenie od Gubernatora Lubelskiego, na zabranie, które odbyło się 7 października 1914 r. powołano do Powiatowego Komitetu Obywatelskiego, obok Dernałowicza: Zygmunta Jaźwińskiego z Bork, ks. Jana Rudnickiego z Komarówki, ks. Edwarda Szubstarskiego, Maksymiliana Milkiewicza z Wrzosowa, Adama Źarskiego z Radzyna, Eustachego Ostrowskiego z Bedlna, Wincentego Grodzickiego z Siemienia i Michała Jaworskiego z Miedzyrzecza. Komitety Obywatelskie prowadziły też drobniagowe listy szkód wojennych i wyceniały wysokość odszkodowań, gdyż zbierane przez komisarzy włościańskich dane dotyczące strat materialnych ludności wiejskiej były z reguły zaniżone. Na początku 1915 Komitety Obywatelskie przedstawiły Komisji Włościańskiej spis osób poszkodowanych oraz wysokość niezbędnej pomocy w naturze. Tak więc działalność Komitetów miała duże znaczenie dla obrony interesów finansowych ludności dotkniętej zniszczeniami wojennymi a także udzielały pomocy ludności cywilnej²³. Powiatowy Komitet Obywatelski w Radzynie zakupił za 4.7 tys rubli wagon cukru, a potem go odsprzedał mieszkańcom powiatu.

II RP

W 1918 r. na ziemiach polskich obowiązywały zróżnicowane przepisy odnoszące się do zasad funkcjonowania samorządu lokalnego, Najślabiej rozwinięty był samorząd lokalny na ziemiach zaboru rosyjskiego (Królestwo Polskie), funkcjonujący na szczeblu gminnym. Ukaz carski z 1861 r. zapowiadał utworzenie rad gubernialnych, powiatowych i miejskich, lecz w ramach represji po Powstaniu Styczniowym zaniechano realizacji tych planów. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę władze podjęły działania mające na celu ujednoczenie przepisów prawnych, regulujących zasady funkcjonowania samorządu terytorialnego. Zdemokratyzowano zasady funkcjonowania i organizacji samorządu gminnego i powiatowego dokonując modyfikacji ustawodawstwa państw zaborczych. Wydano przepisy dotyczące samorządu gmin, miast i powiatów na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego. Naczelnik Państwa już w pierwszych tygodniach funkcjonowania niepodległego państwa wydał dekrety o radach gminnych, o wyborach do rad miejskich, o samorządzie gminnym.

---

²² E. Kołodziej, *Komitety Obywatelskie na Lubelszczyźnie i Podlasiu w latach 1914-1915*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 2 (2002), s. 57.

²³ Tamże, s. 60.

Jeżeli chodzi o działalność samorządową miasta Radzyna Podlaskiego to z okresu międzywojennego zachowały się tylko szczątkowe materiały archiwalne, gdyż większość spłonęła w 1944 r., gdy cofające się wojska niemieckie zdewastowały i podpaliły pałac radzyński, gdzie przed wojną mieściły się urzędy miasta i powiatu. Znajdujące się tam dokumenty, związane z działalnością władz lokalnych, całkowicie spłonęły. Ocalałe materiały nie były w okresie powojennym dobrze zabezpieczone, toteż wiele z nich uległo zniszczeniu. Dlatego trudno jest dokładnie opisać działalność samorządu miasta w tym okresie. Opiszano tylko to, co można uzyskać z różnych materiałów, a związane jest z szeroko pojętą aktywnością miasta i jego mieszkańców.

W lipcu 1917 r. w ramach podokręgu IXA działał obwód radzyński Polskiej Organizacji Wojskowej. Jako obwód numer 4 rozwinął swoją działalność w 1918 r. Pierwszym komendantem był Bogusz, po nim funkcję tę pełnił podoficer legionowy, odkomenderowany przez dowództwo POW podoficer Kruk. Wyszkoeniem bojowym zajmował się miejscowy peowiak. W Radzynie powstała lokalna komenda POW, do której wstąpili harcerze istniejącej w Radzynie drużyny im. Księcia Józefa Poniatowskiego. Komendantami byli: Rytel, Badykuła, i nauczyciel Mańko²⁴. W skład radzyńskiej grupy wchodził: Wilhelm Leśniak, Stanisław Tarankiewicz, Stanisław Krzymowski i najbardziej aktywny spośród radzyńskich harcerzy – Karol Reszke. Rozbudowano oddziały peowiackie, prowadzono ich szkolenie bojowe, pracę patriotyczno uświadamiającą jak też gromadzono broń.

Niemcy na tych terenach prowadzili gospodarkę rabunkową, rabowali żywność i inne produkty potrzebne niemieckiej gospodarce wojennej, wywożono ludzi na roboty do Niemiec, każdy sprzeciw miejscowej ludności był karany grzywną lub nawet śmiercią. Bezkarne poczynania niemieckiego okupanta rozbudzały niepodległościowe nastroje krzywdzonej ludności, przygotowywały ich do poparcia działań POW. Placówki POW na terenie powiatu radzyńskiego rozrastały się i uaktywniały. Rozchodziły się wieści o niemieckich klęskach na froncie zachodnim. W Radzynie część niemieckich żołnierzy odmówiła posłuszeństwa oficerom. I o sposobie opuszczenia miasta pertraktowali z peowiakami. Żołnierze niemieccy, którzy zostali posłuszni rozkazom oficerskim, zabarykadowali się w dzwonnicy kościelnej, którą po krwawym szturmie zdobyli radzyńscy peowiacy²⁵.

Po odzyskaniu niepodległości przystąpiono do organizacji władz i organizacji powiatowych, miejskich i gminnych, lecz już na początku sierpnia 1920 r. południowe Podlasie znalazło się w strefie frontowej. Zostało ono zagrożone przez oddziały Armii Czerwonej dowodzonej przez Michała Tuchaczewskiego. Broniące się bohatersko oddziały polskie ulegały jednak przeważającym siłom bolszewickim. Armia Czerwona wkroczyła do Radzyna zajmując go na krótko – okupacja trwała mniej niż dwa tygodnie. W dniu 20 sierpnia wojewoda lubelski wydał polecenie, aby urzędnicy powiatowi i gminni wrócili do swoich urzędów i rozpoczęli normalną pracę.

W II Rzeczypospolitej Radzyna był siedzibą powiatu, centrum administracji i życia społeczno politycznego. Miało tu siedzibę starostwo i Sejmik Samorządowy. Od roku 1933 mieściła się tu siedziba Rady Powiatowej, kierownictw partii politycznych i

²⁴ S. Jarmuł, *Szkice...*, dz. cyt., s. 161.

²⁵ Tamże, s. 162.

ich instytucji powiatowych SN, SL i PPS. Siedziba starostwa i magistratu miasta znajdowała się w pałacu Bronisława Korwin Szlubowskiego, który to w 1920 r. przekazał go na Skarb Państwa. Funkcję starosty powiatu pełnił między innymi B. Międzybłocki, który kierował powiatem poprzez 6 członków Wydziału Powiatowego. Radzyń w 1921 r. liczył 4775 mieszkańców w tym 60% ogółu mieszkańców to Żydzi. W 1931 roku powiat liczył 1662 km², a Radzyń był jedną z 16 gmin²⁶. Radzyń stanowił rzemieślnicze centrum powiatu z przemysłem spożywczym i rozwiniętym handlem. Przemysł radzyński w okresie międzywojennym bardzo podupadł, jego roczna produkcja była o wiele niższa niż produkcja przed 1914 rokiem²⁷.

Grupa inteligencji radzyńskiej prowadziła ożywioną działalność społeczno-kulturalną. O sferę kulturalno-muzyczną dbał absolwent seminarium nauczycielskiego w Ursynowie Kazimierz Prejzner, który na polecenie władz zajął się organizacją życia kulturalnego w tym mieście. Dzięki niemu intensywną działalność w Radzynie prowadził Związek Chórów i Teatrów Ludowych. Zaczęto wydawać w Radzynie gazetę lokalną „Głos Powiatu Radzyńskiego”. Aktywny udział w życiu społeczności brali miejscowi duszpasterze i siostry zakonne (siostry Albertynki prowadziły dla biedoty miejscowej). W kształtowaniu ducha religijnego i patriotycznego radzyńskiej młodzieży duży udział miały Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej i Katolicki Związek Młodzieży Męskiej.

Starostwo powiatowe po ustabilizowaniu się waluty w latach 1924-1930 zbudowało:

- 10 km szosy łączącej Radzyń z Lublinem kosztem – zł 498.531 gr. 13;
- Kupiono nieruchomość w mieście Radzynie i zużytkowano na urządzenie bursy i boiska dla gimnazjum za cenę zł 41.500 gr. 70;
- Postawiono budynek dla umieszczenia chorych zakaźnych obok szpitala św. Kunegundy zł 58.540 gr. 01 (część budynków zachowała się -obecnie przy ul. Sitkowskiego);

Zbudowano budynek gimnazjum Sejmikowego kosztem zł 112.362 gr. 08 (do dziś budynek istnieje przy obecnej ul. Jana Pawła II).

W tym okresie w Radzynie były 3 młyny motorowe, 2 zakłady mechaniczne ślusarskie, 1 farbiarnia (żydowska), 5 olejarni (żydowskie), 1 drukarnia. W opracowaniu pod redakcją B. Międzybłockiego, starosty powiatowego, *Monografia Powiatu Radzyńskiego*, wydany w 1930 r., znajdują się wyniki działalności samorządu miejskiego miasta Radzyna Podlaskiego w latach 1924-1930.

---

²⁶ P. Matusak, *Okupacja i ruch oporu w Radzynie Podlaskiej 1939-1944*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 4 (2006), s. 138.

²⁷ S. Jarmuł, *Szkice...*, dz. cyt., s. 175.

Wyniki działalności samorządu miejskiego miasta Radzyna-Podlaskiego.

Ogólna suma wydatków budżetowych od 1924 do 1931 r. — zł. 585.628,01 w tem	
a) na Administrację	156.673,17
b) na utrzymanie szkół	81.906,48
c) na opiekę społeczną	33.070,17
d) na zdrowotność	7.292,56
e) na poparcie rolnictwa	2.137,72
f) na poparcie organizacji:	
— Strzeleckich	78,00
— Straży Ogniowej	9.043,00
— Zw. młodzieży wiejskiej	
g) na instytucje kulturalne:	
— na L. O. P. P.	450,00
— na Czerwony Krzyż	2.000,00
Ogólna suma wydatków na inwestycje	75.888,37
a) budynki szkolne	3.700,00
b) drogi wybudowane ogółem w kilometrach 3,22	
c) inne budynki użyteczności publicznej	53.057,80

Ogólna charakterystyka pracy Samorządu:

Po restytucji Państwa, Samorząd pomimo trudności finansowych przeprowadził ulepszenia miejskie: — dokonał reperacji bruków i mostów; wybrukował ulice, pobudował hale miejskie o 32 sklepach handlowych; pobudował 2 studnie artezyjskie oraz przedsięwziął budowę gmachu dla szkół powszechnych.

14

Wydatki na budynki użyteczności publicznej w Radzynie w latach 1924-1930 wyniosły²⁸:

- Miejskie hale targowe w Radzynie zł 80.000;
- Szpital Oddziału dla zakaźnych zł 60.000;
- Dom Spółdzielczy w Radzynie zł 180.000;
- Budynek gimnazjalny zł 180.000.

W dniu 28 stycznia 1929 r. w Radzynie odbył się Zjazd instytucji spółdzielczo-handlowych powiatu radzyńskiego. Pisano: „Spółdzielnia Spożywcza w Radzynie posiada w 1930 roku: dwie filie – w osadzie Wołyni i we wsi Suchowola, prowadzi hurtownię tytoniową, hurtownię soli i nafty, poza tym ma 5 sklepów z działami

²⁸ Tamże, s. 61.

sprzedaży kolonialnych i artykułów spożywczych, towarów bławatnych i galanterii. Spółdzielnia posiada własną piekarnię i wybudowała własny murowany, piętrowy dom spółdzielczy o kubaturze przeszło 3000m³²⁹.

W ostatnim roku przed II wojną światową 24 kwietnia 1939 burmistrz miasta Radzyna podpisał budżet miasta 1939-1940. Czytamy w nim, że „Zarząd miasta w Radzynie Podlaskim stwierdza: że, na ogólną sumę w wydatkach zł 70.445 gr.00, dochodach zł 70.445 gr. 00 został zgodnie z uchwałą Rady Miejskiej nr 15-16 z dn.13i 16.II i 7.IV 1930 rok i że preliminarz budżetowy zgodnie z §2 rozp. Prezydenta RP z dnia 17 czerwca 1924 roku (Dz.U. R.P. Nr 51, poz. 522) przed wniesieniem pod obrady Rady Miejskiej, był wyłożony od dnia 28 stycznia 1939 roku na przeciąg 1 tygodnia celem przegłędania i wnoszenia zarzutów i spostrzeżeń przez zainteresowanych, o czym w swoim czasie było podane przez ogłoszenie do wiadomości publicznej”. Budżet ten był sporządzony zgodnie z ówczesnymi przepisami z podziałem na poszczególne działy.

❖ Wydatki osobowe - zł 18.666 gr. 56.

1. Wynagrodzenie burmistrza wydatki roczne – zł 4.573 gr. 20.

2. Diety członków Zarządu – zł 1.989 gr. 00.

3. Wynagrodzenie pracowników - zł 9.841 gr. 32.

4. Świadczenia socjalne – zł 1.209 gr. 70.

5. Pomoce biurowa – zł 682 gr. 34.

6. Oględziny prywatnych budowli – zł 251 gr. 00.

7. Prowadzenie ewidencji bezrobotnych – zł 120 gr. 00.

8. Diety i koszty podróży – zł 450 gr. 00.

9. Majątek komunalny:

a) utrzymanie „koszar” – zł 1.000 gr. 00.

b) utrzymanie hal targowych – zł 400 gr. 00.

Wynagrodzenie pracowników wynosiło:

Sekretarza – miesięczne 285,81 zł, roczne 3.429,72 zł

Rachmistrza – miesięczne 234,30 zł, roczne 2.811,60 zł

Kancelista ryczałt - miesięczne 180,00 zł, roczne 2.160,00 zł

Maszynistka - miesięczne 120,00 zł, roczne 1.440,00 zł

Woźny - miesięczne 120,00 zł, roczne 1.440,00 zł

❖ Na drogi i place publiczne zaplanowano wydatki w kwocie 12642,35 zł.

❖ Natomiast na szkolnictwo powszechne kwotę 11800,29 zł, a na oświatę ogółem 12083,79 zł w tym: na czynsze i dodatki mieszkaniowe dla nauczycieli 5548,20zł, opał światło 1724,77zł, pobory Stróży 1980,00 zł, opieka lekarska 600 zł, oświata przedszkolna (kursy dla dorosłych i kupno książek) 212,3 zł.

❖ Kultura i sztuka 550 zł w tym: czytelnia publiczna 200 zł, stypendium im. dr Sitkowskiego 300zł, Polska Macierz w Gdańsku 50 zł.

❖ Zdrowie publiczne 7547 zł w tym: szczepienia ochronne 180 zł, wydatki na zwalczanie chorób społecznych 600 zł, utrzymanie studni publicznych 800 zł,

---

²⁹ M. Międzybłocki, *Monografia Powiatu Radzyńskiego*, faksymile wydania z 1932 roku, Radzyń 1993, s. 50.

usuwanie i niszczenie nieczystości 1267 zł, utrzymanie grzebowiska zwierzęcego i koszt ępienia psów 500 zł.

- ❖ Lecznictwo – koszty leczenia chorób 3800 zł (zmniejszenie w stosunku do roku 1937/38 było 5295,18 zł).
- ❖ Opieka społeczna 6706 zł w tym: opieka nad dziećmi młodzieżą i macierzyństwem 1295 zł, utrzymanie dzieci w zakładach opiekuńczo wychowawczych 1145 zł, półkolonie – wakacje 150 zł.
- ❖ Opieka nad dorosłymi 5411 zł w tym: zapomogi dla ubogich stałe miesięczne 3000 zł, zapomogi dla ubogich doraźne i koszty pogrzebowe 1500 zł, utrzymanie umysłowo chorych 910 zł.
- ❖ Popieranie rolnictwa 400 zł, popieranie przemysłu i handlu 250 zł.
- ❖ Bezpieczeństwo publiczne 9964 zł w tym: koszty utrzymania lokali dla policji państwowej 48 zł, koszty utrzymania aresztu i transportu więźniów 4716 zł, subwencja dla straży ogniowej 600 zł, oświetlenie ulic i placów publicznych 4900.
- ❖ Wydatki nadzwyczajne – budowa stolarni (Przedsiębiorstwo Komunalne) 3254,10 zł, budowa łaźni 3001 zł³⁰.

Na dochody budżetu składały się dochody własne i subwencje, dotacje i dodatki.

- Dochody z majątku komunalnego 5150 zł w tym: czynsze z lokali targowych 4000 zł.
- Dochody z gruntów pastwisk i lasów 400 zł.
- Dochody z Przedsiębiorstwa Komunalnego 8800 zł w tym: czysty zysk z rzeźni miejskiej 8000 zł, a z solarni skór 800 zł.
- Subwencje i dotacje 8818,50 zł.
- Zwroty 3470 zł.
- Opłaty administracyjne 3220 zł.
- Opłaty placowe od straganów miejskich 600 zł.
- Udział w podatkach państwowych 8553,27 zł.
- Dodatki do podatków państwowych 31987,19 zł.
- Podatki samoistne (hotelowy, od plakatów, szyldów, anonsów, od publicznych zabaw-widowisk, od psów, od prawa polowania, od zaprotestowanych weksli).
- Różne 1249,04 zł.
- Pożyczka na budowę solarni skór 3254 zł.

Po roku 1936 społeczeństwo polskie, coraz bardziej rozumiało zagrożenie niepodległości naszego państwa. Działające w Radzynie partie polityczne, dostrzegając grożące Polsce niebezpieczeństwo, szczególnie ze strony Niemiec podjęły prace propagandowe w zakresie przygotowania obywateli miasta do wybuchu wojny. W tych właśnie latach zaaplikowano społeczeństwu bardzo duży ładunek treści patriotycznych zwiększających jego gotowość do obrony ojczyzny. Ogromną rolę odgrywało tu-

---

³⁰ Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim (dalej: APL O/R), Akta miasta Radzyna Podlaskiego (dalej: AmR), sygn. 34.

taj duchowieństwo katolickie. Wszystko to, masowo zaowocowało w latach II wojny światowej. Jej wybuch przerwał w brutalny sposób rozwój samorządności w Polsce, tym samym i w Radzynie. Radzyń poniósł duże ofiary w ludności cywilnej, szczególnie wśród społeczności żydowskiej, która została całkowicie wymordowana przez hitlerowców. Miasto poniosło także ogromne straty materialne i kulturowe.

PRL

Proces kształtowania nowej władzy, sięgający korzeniami czasów wojny i okupacji, łączył się z instytucją samorządu terytorialnego, do której postanowiono się odwołać. Model samorządu terytorialnego, jaki zorganizowany został w 1944 r., i funkcjonował w Polsce w latach 1945-1949, opierał się na podstawach prawnych dwójakiego typu: aktach ustrojowych wydanych przez KRN i PKWN oraz na przepisach pochodzących z okresu międzywojennego. Sprawowanie władzy opierało o system rad narodowych. Podstawą prawną organizacji władz, stanowiła ustawa o organizacji i zakresie działania rad narodowych z 11 września 1944 r.³¹ oraz dekret o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego z dnia 23 listopada 1944 r.³² Przepisy te stanowiły, że zakres działania samorządu miejskiego rozciąga się na sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, o ile nie są wyraźnie zastrzeżone dla władz administracji państwowej³³. Do realizacji tych zadań samorząd miejski posiadał Radę i Zarząd Miejski. Samorząd ten nie był automatycznym przywróceniem rozwiązań ustrojowych administracji publicznej sprzed września 1939 r. Obok instytucji władzy lokalnej istniejących przed wybuchem II wojny światowej powstawały nowe, dostosowane do wymogów ustroju państwa opartego na założeniach ideologicznych lewicy komunistycznej. Organami nowej władzy były rady narodowe, powstające od początków 1944 r. Stanowiły one załączek organów państwa ludowego, a po wyzwoleniu powiązane zostały organizacyjnie z instytucjami samorządu terytorialnego. Proces budowy zrębów nowego aparatu państwowego rozpoczął się od przełomu 1943 i 1944 r.

Okres wojny i okupacji w Radzynie Podlaskim nierozzerwalnie łączył się z sytuacją w całej Polsce wschodniej. Podobnie, jeśli chodzi o proces powstawania rad narodowych w oparciu o nowe ustawodawstwo. Po wyzwoleniu władzę administracyjną w mieście objął samorząd terytorialny, ale nie w klasycznej, przedwojennej postaci tej instytucji, lecz zmodyfikowany, wkomponowany w system rad narodowych - organów będących elementem nowego ustroju państwowego, wyrazem nowej doktryny politycznej.

Ważnym okresem zmian, w funkcjonowaniu samorządu w mieście Radzyń Podlaski były lata 1944-1949, wówczas zachodziły głębokie, wręcz rewolucyjne przemiany polityczno-społeczno-gospodarcze, związane z rozwojem nowego ustroju państwowego w Polsce. Instytucje samorządowe miały natomiast na celu – obok organizowania życia zbiorowego i kierowania nim - urzeczywistnianie założeń ustrojowych władzy ludowej w terenie.

³¹ Dz. U. z 1944 r., Nr 5, poz. 22.

³² Dz. U. z 1944 r., Nr 14, poz. 74.

³³ APL O/R, AmR, *Wstęp do inwentarza zespołu*.

Z powodu braku materiałów nie możemy bezpośrednio po wyzwoleniu ustalić daty powołania Miejskiej Rady Narodowej w Radzynie Podlaskim. Pierwszym Burmistrzem Miasta był Stanisław Klimkiewicz, który był także w 1944 r. jednym z trzech członków Narodowej Rady Miejskiej w Radzynie Podlaskim, pozostali członkowie to: Michał Kowalczyk i Bolesław Bałaban. Ponadto w skład Rady wchodził: Tadeusz Dziega, Aleksander Cichosz, Stefan Czerepiński, Antoni Fyuth, Piotr Jankiewicz, dr Józef Lasota, Aleksander Lenzio, Edmund Malinowski, Waclaw Piotrowski, inż. Józef Sajdak, Waclaw Szrejter, Michał Troć, Ignacy Wysokiński³⁴.

Po wejściu w życie ustawy z dnia 11 września 1944 r. o organizacji w zakresie działania rad narodowych, 10 lutego 1945 r. dokonano nowych wyborów do Rady i Zarządu Miejskiego. Do Miejskiej Rady powołano wtedy 12 członków rekrutujących się ze wszystkich organizacji politycznych oraz związków społecznych i gospodarczych, 3 członków prezydium i Przewodniczący Prezydium Jan Hryciuk oraz wybrano 3 członków Zarządu Miejskiego. Burmistrzem został Zygmunt Zell, a jego zastępcą Józef Rossowski. W zakres działania Rady wchodziło: powołanie Zarządu Miejskiego oraz kontrola jego działalności jak też ustalanie statutów miejskich, przepisów i etatów służbowych, zatwierdzanie budżetu i planu świadczeń, ustalenie i egzekwowanie podatków, sprawy zbycia lub zmiany majątku nieruchomego i lokaty kapitału. Dla usprawnienia swojej działalności Rada powołała komisje. Organem wykonawczym Rady był Zarząd Miejski, który składał się z burmistrza, wiceburmistrza i członków zarządu. Wiadomo, że w maju 1947 r. liczba członków Rady wynosiła 19 osób. Przewodniczącym Rady był sędzia Waclaw Reszko zaś burmistrzem Jan Kamiński³⁵. W dniu 5 maja 1947 r. w posiedzeniu Miejskiej Rady Narodowej w Radzynie uczestniczył ponadto starosta radzyński Tadeusz Bocheński, protokółantem był Józef Daniluk³⁶. Rada zajmowała się w tym dniu sprawami umorzenia zaległości i obowiązkowych dostaw ziemiopłodów i mięsa w roku gospodarczym 1945-1946, daniną na powodzian, podaniem Bogusława Schultza, sprawą usunięcia wojsk ze Szkoły Powszecznej, rozpatrzeniem pisma Powiatowej Rady Narodowej i innych pism, sprawozdaniem rachunkowym za okres 9 miesięcy od 1 kwietnia do 21 grudnia 1946 r. Sesja trwała od 18³⁰ do 21⁰⁰. Między innymi, dokonano umorzenia dostawy obowiązkowej 100 kg żyta dla Jana Stelmacha – dziadka autorki pracy.

Po latach powojennej odbudowy i tylko niewielkiej rozbudowy w latach 1944-1948, lata pięćdziesiąte przyniosły osłabienie tempa rozwoju małych miast. Służba bezpieczeństwa wtrącała się do wszystkich spraw instytucji i obywateli. Nawet aktywny radzyński działacz ruchu rewolucyjnego, członek Miejskiej Rady Narodowej Marian Wróblewski, krytykujący linię polityczną oficjalnych władz, został usunięty z partii komunistycznej (choć na krótko). Małe miasta nie rozwijały się samorządność lokalna została maksymalnie ograniczona.

---

³⁴ Tamże, sygn. 38, protokół z dnia 16 VIII 1944 r. z posiedzenia odbytego w dniu 5 VIII 1944 r.

³⁵ Pozostali członkowie Rady to: Laskowski Tadeusz, Rawski Stanisław, Orkiszewicz Aleksander, Bogutyn Piotr, Konopka Ignacy, Kwasowiec Jan, Paszkowski Marek, Maren Lucjan, Kwasowiec Michał, Romanowski Antoni, Kotowski Stanisław, Porębski Władysław, Łaniewski Stanisław, Wróblewski Marian, Rebieski Edward, Cichosz Aleksander, Warchołowski Stanisław.

³⁶ APL, AmR, sygn. 38, Protokoły z posiedzeń Miejskiej Rady Narodowej 1944-1947.

Z powodu dużych luk w materiale archiwalnym nie można ustalić dalszych dziejów samorządu miejskiego w Radzynie Podlaskim. Akta powstałe w latach 1944-1950 nie były należycie zabezpieczone i wiele akt poginęło lub uległo uszkodzeniu.

Okres lat 1945-1950 w literaturze nazywany jest okresem kształtowania się zasadniczej koncepcji modelu administracji terenowej, bowiem nie można jeszcze mówić o przyjęciu wówczas jakiegos w miarę stałego rozwiązania w tym względzie. Znaczący wpływ na taki stan rzeczy miała ówczesna sytuacja polityczna, to jest występowanie w pewnym zakresie wolnej gry sił politycznych, która z kolei powodowała konieczność scentralizowanego kierowania instytucjami służącymi przemianom ustrojowym. Za uznaniem tego okresu jedynie za okres przejściowy przemawia także fakt, iż podstawę prawną organizacji administracji terenowej stanowiły oprócz nowych aktów normatywnych, akty wydane w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

W latach 1947-1956 ówczesna władza ograniczała inicjatywę prywatną, scentralizowano gospodarkę, jeszcze bardziej ograniczono samodzielność Rad Narodowych podporządkowując je władzom partyjnym i rządowym. Można uznać te lata jako lata słabego rozwoju miasta Radzyń Podlaski.

W latach 1956-1975 liczba mieszkańców Radzyna Podlaskiego wzrosła z ok. 6.000 do 10155. W roku 1975 Radzyń Podlaski przestał być stolicą powiatu. Z województwa Lubelskiego przeszedł do nowego województwa białkopodlaskiego. W latach siedemdziesiątych w Radzynie Podlaskim nastąpił znaczny rozwój budownictwa mieszkaniowego wielorodzinnego jak i jednorodzinnego. Powstały nowe zakłady pracy, które w roku 1975 zatrudniały 3226 osób z Radzyna i okolic, do tego należy doliczyć ok. 300 osób zatrudnionych w budownictwie, ok. 600 w handlu, ponad 300 w szkolnictwie i ponad 400 w służbie zdrowia. Razem zakłady i instytucje w Radzynie zatrudniały ponad 6500 osób³⁷.

Z koncepcją ustrojową organów terenowych, opartą w dużej mierze na wzorach sprzed 1939 r., jako obcą politycznie i klasowo, zerwano w 1950 r. Wprowadzona została wówczas scentralizowana administracja rządowa, a samorząd terytorialny i idea samorządności odchodziła stopniowo w zapomnienie. Tym samym samorząd terytorialny przestał istnieć na okres czterdziestu lat.

Miejska Rada Narodowa w Radzynie Podlaskim przejęła na mocy ustawy o radach narodowych kierownictwo w działalności gospodarczej, społecznej i kulturalnej miasta i stała się terenowym organem władzy. Siedziba Miejskiej Rady Narodowej - miasto Radzyń Podlaski. Status prawny - administracja miejska. MRN składała się z radnych, wybieralnych na okres czteroletniej kadencji. Organami rady były: Prezydium, komisje stałe i doraźne. Komisje opiniowały i inicjowały wszelkie sprawy będące przedmiotem sesji rady. Prezydium MRN stanowiło organ wykonawczy i zarządzający, a na jego czele stał przewodniczący Prezydium. Zakończyła swoją działalność z dniem wejścia w życie ustawy o samorządzie terytorialnym to jest 27 maja 1990 r.

---

³⁷ S. Jarmuł, *Szkice...*, dz. cyt., s. 243.

III RP

Po czterdziestu latach nieobecności, w 1990 r. restytuowano w Polsce samorząd terytorialny. Stało się to możliwe dzięki determinacji wielu działaczy opozycyjnych, którzy najpierw w sierpniowym zrywie roku 1980 zadbali o umieszczenie wśród tez gdańskich zapisu o samorządzie terytorialnym, a następnie w trakcie niełatwych debat okrągłostołowych doprowadzili do wyodrębnienia stolika samorządowego i wstępnych ustaleń, że elementem ustroju nowej Rzeczypospolitej stanie się samorząd terytorialny.

Dzięki pomyślnym wyborom z 4 czerwca 1989 r. prawdziwie demokratycznie wybrany Senat stał się zalążkiem przyszłych prac legislacyjnych, a Sejm powołał Komisję do spraw Samorządu Terytorialnego, która od listopada 1989 r. do pierwszych dni marca 1990 wypracowała ostateczny tekst projektu ustawy o samorządzie terytorialnym. Był on poddany pod obrady Sejmu w dniu 8 marca 1990 r., a wraz z nim cały pakiet ustaw samorządowych uchwalanych do maja tegoż roku.

Zwieńczeniem tych działań był dzień 27 maja 1990 r. – pierwszych w Polsce po II wojnie światowej prawdziwie wolnych i w pełni demokratycznych wyborów do rad gmin na kadencję 1990-1994. Dalszy rozwój prawa samorządowego w latach dziewięćdziesiątych, łącznie z restytucją powiatu i powołaniem po raz pierwszy w historii samorządu polskiego – samorządu województwa był w pewnym sensie tylko oczywistą konsekwencją „rewolucji” ustrojowej roku 1990.

Już w czasie obrad okrągłego stołu w Radzynie Podlaskim zaczął się formować ruch obywatelski. Społeczeństwo Radzyna wykazało się bardzo dużą aktywnością społeczną. Tak jak w całym kraju, w Radzynie Podlaskim rozpoczął swoje działania Komitet Obywatelski. Podwaliną tego ruchu społecznego byli działacze związku zawodowego „Solidarność” z roku 1980/81. Aby w pełni pokazać mechanizm tworzenia ruchu obywatelskiego w Radzynie Podlaskim, należy cofnąć się do początku lat osiemdziesiątych. W październiku 1981 roku odbyły się wybory do władz Oddziału NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego w Radzynie Podlaskim, który zrzeszał wówczas 38 komisji zakładowych. Dokonano wyboru dwudziestopięcioosobowego zarządu, w tym 7 osobowego prezydium³⁸. Po wprowadzeniu stanu wojennego związek został rozwiązany i jego działalność ustała. Dwóch radzyńskich działaczy NSZZ „Solidarność” zostało internowanych byli to: Włodzimierz Dziega – przewodniczący oddziału, internowany w dniu wprowadzenia stanu wojennego, oraz Julian Mazurek – v-ce przewodniczący, internowany pod koniec sierpnia 1982 r. na okres około 1 miesiąca³⁹.

---

³⁸ W skład zarządu wchodził: Julian Mazurek, Teresa Cetnarowicz, Józef Korulczyk, Janusz Chareziński, Maria Szczepaniuk, Marek Muniowski, Leszek Mitura, Jerzy Szymecki, Sławomir Ochnio, Jan Koper, Henryk Wach, Henryk Szadkowski, Jan Morawik, Maria Zabielska, Stanisław Daniluk, Wiesław Wiater, Wiesław Książek, Andrzej Wysokiński, Marian Petlak, Urszula Lep. Przewodniczącym Oddziału został wybrany Włodzimierz Dziega. Wybrano również trzy osobową Komisję Rewizyjną w składzie: Kazimiera Ochnio, Jan Siliuszyk i Henryk Mazurek.

Już wiosną 1989 roku uaktywnili się „starzy” działacze NSZZ „Solidarność”. Wówczas doszło do spotkania w sali katechetycznej przy kościele św. Trójcy w Radzynie Podlaskim. W spotkaniu uczestniczyło pięciu członków z dawnego zarządu NSZZ „Solidarność”: Włodzimierz Dzięga, Julian Mazurek, Józef Korulczyk, Janusz Charęziński, Henryk Wach oraz sześciu nowych działaczy, wchodzących w skład komisji zakładowych: Adam Adamski, Franciszek Paćko, Jerzy Bednarczyk, Włodzimierz Sieromski, Jerzy Paszkowski, Józef Czekaj. Zgromadzeni zdecydowali o powołaniu Zespołu Tymczasowego pod przewodnictwem Włodzimierza Dzięgi⁴⁰. 14 grudnia 1989 r. odbył się zjazd walnego zgromadzenia delegatów Oddziału NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego w Radzynie Podlaskim, dokonano wyboru zarządu i przewodniczącego, którym został Włodzimierz Dzięga, a jego zastępcą Adam Adamski (jednocześnie delegat do Zarządu Regionu).

Również wiosną 1989, głównie na potrzeby wyborów parlamentarnych 4 czerwca 1989 r., powstał w Radzynie Komitet Obywatelski. Jego pierwszym przewodniczącym został Andrzej Dzięga, brat Włodzimierza. Działacze lokalni „Solidarności” stanowili trzon Ruchu Obywatelskiego, ale z czasem do komitetu przystępowali coraz to nowi ludzie różnych orientacji politycznych i zawodów. Skupiał on przedwojennych działaczy samorządowych, członków AK, robotników, nauczycieli, lekarzy ludzi kultury, pracowników umysłowych zakładów pracy i administracji rządowej, wymiaru sprawiedliwości. W miarę upływu czasu stawało się jasne, że nastąpią zmiany w zarządzaniu państwem i powstaną samorządy. Do Komitetu Obywatelskiego przyłączało się coraz więcej ludzi związanych z poprzednim aparatem władzy, również dawnych działaczy partyjnych. W pierwszej połowie 1990 r. Komitet Obywatelski w Radzynie Podlaskim liczył około 220 członków obejmując swym zasięgiem miasto Radzyna Podlaski i okoliczne gminy⁴¹.

Wczesną wiosną 1990 w sali katechetycznej przy kościele św. Trójcy w Radzynie Podlaskim odbyło się spotkanie członków Komitetu Obywatelskiego. Nie było protokołowane, stąd trudno dokładnie odtworzyć jego przebieg. Miało ono na celu przygotowanie się do nadchodzących wyborów samorządowych i wyłonienie kandydatów. Jednak już wcześniej dało się zauważyć istniejące podziały wśród członków Komitetu. Działacze związani z „Solidarnością znaleźli się w mniejszości. Wtedy któryś z uczestników zwrócił się do zebranych ze słowami „kto z Solidarnością niech idzie z nami”⁴². Część zebranych opuściła salę wraz z przewodniczącym A. Dzięgą i udała się do innej sali w Pałacu Potockich, i w ten sposób doszło do rozłamu. Grupę tę stanowili ludzie związani z ruchem „Solidarność” z 1980 r., skupieni wokół dawnego przewodniczącego miejscowej „Solidarności” Włodzimierza Dzięgi. W taki sposób powstały w Radzynie Podlaskim dwa Komitety obywatelskie. Jeden związany z NSZZ „Solidarność” pod przewodnictwem Andrzeja Dzięgi, nazwany „Komitet Obywatel-

---

³⁹ J. Korulczyk, *Referat okolicznościowy wygłoszony z okazji 25-lecia NSZZ „Solidarność” w Radzynie Podlaskim* (w posiadaniu autorki).

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ J. Korulczyk, członek Komitetu Obywatelskiego, relacja ustna.

⁴² A. Dzięga, przewodniczący Komitetu Obywatelskiego, relacja ustna.

ski „Solidarność”, a drugi nazwany „Komitet Obywatelski Ziemi Radzyńskiej” tworzyły pozostałe osoby, jego przewodniczącym został Ryszard Myślowski.

JEDNODNIÓWKA KOMITETU OBYWATELSKIEGO „SOLIDARNOŚĆ” W RADZYNIU PODLASKIM/
OD REDAKCJI
 Dzień dobry Drody Czytelnicy!
 Trzymacie w rękach pierwszy, być może jednak nie jedyny numer Jednodniówki Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” wydawanej w Radzynie Podlaskiej - z tym właśnie tytułowy K O S. Zainspirowani i czyny głoszą w środowisku, a także tak samym wydatkiem jakim są pierwsze w pełni demokrację wybory do samorządu lokalnego w historii powojennej i odżyliśmy się spróbować swoich sił na łamach tego periodyku.
 Nie jesteśmy profesjonalistami w dziennikarskim rzemiole, to i jest nasz numer - w tej dziedzinie nie raczkujemy niczym nowicjuszami - tak zresztą jak nasza polska demokracja. Ale przecież nie można nie podjąć próby kiedy sprawy są takie, jak jak potrzebą, uniżają wyciągają się do działania.
 Niech więc i ta „jednodniówka” „przeżył” - nie na łamach „K O S” naszych problemów, spraw nie teraz najbliższych, naszych drobnych porażek ale i sukcesów, będzie tą małą cegiełką we wzmożonym w tak wielkich wspólnych wyrzeczeniach WŁASNYM FULKIM DOMU.
 Jeśli ocenicie Drody Czytelnicy, że choć trochę się nam to wyciągnięto udało, to może któregoś dnia znowu się spotkamy na łamach „K O S.”

27 MAJA
wybory do samorządu lokalnego 1990

KTO DOKONA ZA CIEBIE WYBORU?

SKROCONY PROGRAM WYBORCZY KOMITETU OBYWATELSKIEGO „SOLIDARNOŚĆ” W RADZYNIU PODLASKIM

1. W zakresie zatrudnienia i finansów miasta prze widujemy:
  - przyciągnięcie prywatnych inwestorów, firm zagranicznych szczególnie z branży przetwórstwa rolno-spożywczego i przesyłki precyzyjnego celem zapewnienia źródeł dochodów dla miasta,
  - tworzenie nowych miejsc pracy.
2. W zakresie gospodarki mieszkaniowej i infrastruktury miasta:
  - stworzenie nowych warunków prywatnym inwestorom pod budownictwo indywidualne
  - uzbrojenie nowych terenów budowlanych
  - uporządkowanie gospodarki już posiadanych zasobów mieszkaniowych.
3. W zakresie ochrony środowiska i gospodarki komunalnej:
  - rozbudowę infrastruktury kanalizacyjnej i wodoociągowej
  - włączenie miasta w program gazyfikacji
  - kategoryczne i konsekwentne egzekwowanie przestrzegania przez zakłady pracy dopuszczalnych norm zanieczyszczeń,
  - utrzymanie w dobrym stanie ulic i dróg
  - dbanie o czystość i estetykę miasta.
4. W zakresie służby zdrowia:
  - dostosowanie organizacji pracy służby zdrowia do potrzeb mieszkańców.
5. W zakresie oświaty, kultury i sportu:
  - budowę szkoły nr 3
  - remont i zagospodarowanie zespołu pałacowo-parkowego
  - uporządkowanie i zagospodarowanie zbiornika rekreacyjnego „Calew”
  - wspieranie rozwoju narodowej kultury fizycznej i rekreacji.
6. W zakresie handlu i usług:
  - reprzytaczycję handlu
  - wprowadzenie maksymalnej konkurencji
  - wspieranie lokalami i kredytami osób rozpoczynających działalność handlową i usługową
  - umożliwienie bezrobotnym działalności zawodowej w handlu i usługach.
7. W zakresie łączności:
  - uzbrojenie terenu pod budowę sieci telekomunikacyjnej
  - zakup centrali telefonicznej nowej generacji.
8. W zakresie transportu i komunikacji:
  - / c.d. na str. 2 /

Materiały wyborcze – jednodniówka Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”

Z chwilą ogłoszenia wyborów samorządowych na dzień 27 maja 1990 r. rozpoczęła się rejestracja kandydatów. Miasto podzielono na 24 okręgi jednomandatowe. Do wyborów zgłoszono 81 kandydatów w tym:

- 1) Komitet Obywatelski „Solidarność” - 25 kandydatów w 22 okręgach (w trzech okręgach zgłosił po dwóch kandydatów).
- 2) Komitet Obywatelski Ziemi Radzyńskiej - 15 kandydatów w 15 okręgach.
- 3) Stronnictwo Demokratyczne - 7 kandydatów w 7 okręgach.
- 4) Stowarzyszenie Animatorów Kultury - 1 kandydata.
- 5) PAX - 1 kandydata.
- 6) Pozostałe komitety indywidualne - 33 osoby w 18 okręgach.

Jak wynika z powyższego, największym ugrupowaniem zorganizowanym był Komitet Obywatelski „Solidarność”. Jeśli chodzi o poszczególne ilości kandydatów w okręgu, to występowała bardzo duża rozpiętość od jednego w okręgu nr 8 i 9 do siedmiu w okręgu nr 19⁴³. Poszczególne Komitety Obywatelskie i kandydaci rozpoczęły intensywną kampanię wyborczą.

W wyniku wyborów w 24 okręgach wyborczych wybrano 24 radnych do Rady Miejskiej. Niewątpliwy sukces odniósł Komitet Obywatelski „Solidarność”, z którego zostało wybranych 18 radnych, czyli zdecydowana większość, 4 radnych z Komitetu Obywatelskiego Ziemi Radzyńskiej i 2 niezrzeszonych. Skład pierwszej po odrodzeniu się samorządu Rady Miejskiej w Radzynie Podlaskim przedstawiał się następująco:

Radni wybrani z Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”:

1. Wojtaś Zbigniew - mgr rehabilitacji;
2. Świdorski Krzysztof - lekarz medycyny;
3. Hankiewicz Dariusz - lekarz medycyny;
4. Firyh Andrzej - lekarz medycyny;
5. Hapka Jerzy – farmaceuta;
6. Komar Anna - nauczycielka;
7. Adamski Adam - techn.-mechanik;
8. Paszkowski Jerzy - kier. magazynu;
9. Mazurek Jan – rzemieślnik;
10. Szczepaniuk Jerzy - techn. mechanik;
11. Korulczyk Józef – nauczyciel;
12. Czekaj Józef - prac. umysłowy;
13. Dzięga Włodzimierz - mar inż. technolog;
14. Zylak Waldemar – prawnik;
15. Paćko Franciszek – sanitariusz;
16. Tarkowski Janusz – rolnik;
17. Jesionowski Tomasz - lekarz medycyny;
18. Jawoszek Kazimierz - murarz;

Radni wybrani z Komitetu Obywatelskiego Ziemi Radzyńskiej:

- ❖ Mazurek Julian - mgr administracji;

---

⁴³ APL O/R, Akta komisji wyborczych z terenu województwa białkopodlaskiego z wyborów do rad gmin przeprowadzonych w dniu 27 maja 1990 roku i wyborów uzupełniających 1990-1994, sygn. 7, załącznik nr 2 do Obwieszczenia Miejskiej Komisji Wyborczej w Radzynie Podlaskim z dnia 4 maja 1990 r.

- ❖ Fijewski Janusz - mgr inż. mechanik;
  - ❖ Szabrański Jan - techn. budowlany;
  - ❖ Abramik Piotr - techn. elektryk;

Niezzrzeszeni:

- Tarnowski Stanisław – sędzia;
- Kowalczyk Witold - inż. mechanik.

Oficjalne wyniki zostały ogłoszone w dniu 28 maja 1990 r. przez Wojewódzkiego Komisarza Wyborczego Wojciecha Ostrowskiego⁴⁴. Wśród wybranych radnych znaleźli się przedstawiciele różnych zawodów i grup społecznych. Warto zauważyć, że wśród radnych znalazła się tylko jedna kobieta. Do składu tej rady wszedł również radny ostatniej kadencji Miejskiej Rady Narodowej w Radzynie Podlaskim Witold Kowalczyk.

W dniu 6 czerwca 1990 r. odbyło się pierwsza sesja, inauguracyjna Rady Miejskiej. Obrady rozpoczęły się od odegraniu hymnu państwowego. Sesję otworzył najstarszy wiekiem wybrany radny Andrzej Firych. W sesji uczestniczyli wszyscy nowo wybrani radni w liczbie 24. Po otwarciu sesji radni złożyli ślubowanie. Radny najmłodszy wiekiem, Adam Adamski, odczytał tekst ślubowania wycytując kolejnych radnych według listy – każdy z wybranych radnych powtarzał słowo „ślubuje”. Po ślubowaniu pierwszy wniosek złożył radny Włodzimierz Dzięga, „aby radni przed ukonstytuowaniem się Rady, wypowiedzieli się w głosowaniu w sprawie powrotu i zawieszenia krzyży w pomieszczeniach Urzędu Miejskiego i Sądu Rejonowego”. W wyniku głosowania za wnioskiem głosowało 23 radnych, a jeden wstrzymał się od głosowania⁴⁵.

W porządku obrad pierwszej sesji Rady Miejskiej znalazły się takie punkty jak:

- Złożenie ślubowania przez członków Rady Miejskiej.
- Informacja o stanie budżetu miasta oraz zakresie mienia, które podlega przekazaniu gminie.
- Podjęcie uchwał:
  - ❖ uchwała w sprawie ustalenia liczby zastępców przewodniczącego Rady,
  - ❖ uchwała w sprawie liczby i rodzaj stałych komisji Rady,
  - ❖ powołanie komisji inwentaryzacyjnej.
- Wybór Przewodniczącego Rady Miejskiej oraz delegata do Sejmiku.
- Zamknięcie obrad

Radni ustalili, że będzie dwóch zastępców przewodniczącego. Była to pierwsza uchwała podjęta przez Radę Miejską w Radzynie Podlaskim w dniu 6 czerwca 1990 r.⁴⁶

---

⁴⁴ Tamże, sygn. 11, załącznik nr 2 do Obwieszczenia Wojewódzkiego Komisarza Wyborczego w Białej Podlaskiej z dnia 28 maja 1990 r.

⁴⁵ Archiwum Urzędu Miejskiego w Radzynie Podlaskim (dalej: AUM), nr I/90-IX/90, protokół I/90.

⁴⁶ Tamże, uchwała Nr I/1/90.

Zgodnie z porządkiem obrad na wniosek radnego A. Adamskiego ustalono liczbę i rodzaj komisji stałych Rady Miejskiej⁴⁷:

- Komisję Statutową i Prac Uchwałodawczych.
- Komisję Rewizyjną.
- Komisję Rozwoju Społeczno-Gospodarczego i Gospodarki Finansowej.
- Komisje Gospodarki Komunalnej, Mieszkaniowej, Wodnej i Ochrony Środowiska.
- Komisję Przestrzegania Prawa i Porządku Publicznego.
- Komisję Oświaty, Kultury, Zdrowia i Sportu.
- Komisję Zaopatrzenia Ludności, Usług, Rzemiosła i Rolnictwa.

Do pierwszych dwóch komisji mogli wchodzić tylko radni, a do pozostałych również osoby spoza, nie będące radnymi w liczbie nie większej niż połowa jej składu⁴⁸. Ustalono termin wyborów pierwszego Burmistrza Miasta na dzień 20 czerwca 1990 r. W obowiązującym stanie prawnym Burmistrz i Zarząd Miasta będą wybierani przez Radę Miasta⁴⁹. Radni dokonali wyboru przewodniczącego Rady Miejskiej z pośród dwóch kandydatów: Andrzeja Firycha i Stanisława Tarnowskiego, wybrany został Stanisław Tarnowski. Również zgłoszono dwóch kandydatów do Sejmiku Wojewódzkiego, radnych Włodzimierza Dziegę i Krzysztofa Świdzkiego. W głosowaniu tajnym, do Sejmiku został wybrany W. Dziegę⁵⁰.

W czasie obrad Dziegę zgłosił wniosek, „aby odnaleźć i zaprosić do współpracy byłych radnych okresu przedwojennego” – Rada wniosek zaakceptowała. Ten wniosek miał bardzo wymowny charakter, a mianowicie symboliczne nawiązanie do przedwojennej tradycji samorządowej i kontynuowanie jej w obecnym czasie.

Pierwsza kadencja Rady Miejskiej rozpoczęła się w zasadzie w środku roku budżetowego. Budżet miasta był uchwalony przez poprzednią władzę. Na sesji przedstawiono informacje na temat wykonania budżetu miasta za 5 miesięcy 1990 r. Na 1990 r. uchwalono budżet miasta w wysokości 8.245.470.000 zł z zachowaniem równowagi w dochodach i wydatkach. Udział w poszczególnych działach przedstawiał się następująco:

L.p.	Dział	Udział w % w całości budżetu
1.	Gospodarka komunalna	13,90
2.	Oświata i wychowanie	35,00
3.	Opieka społeczna	2,00
4.	Administracja państwowa	6,70
5.	Inwestycje	42,00
6.	Pozostałe działy (rolnictwo, gospodarka mieszkaniowa, leśnictwo. Turystyka, wypoczynek)	0,40

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Dz.U. Nr 16, poz. 95, Art. 21 ust. 2 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.

⁴⁹ Tamże, Art. 28, ust. 1 i 3.

⁵⁰ AUM, uchwała Nr 1/3/90.

Od roku 1990 Rada Miejska w Radzynie Podlaskim mogła samodzielnie decydować o potrzebach miasta oraz o finansach miejskich i wydatkować je na cele bliższe mieszkańcom miasta.

Następna, druga sesja Rady Miejskiej pierwszej kadencji odbyła się 20 czerwca, czyli po dwóch tygodniach od pierwszej. Należy przypuszczać, że w okresie międzysesyjnym odbywały się różnego rodzaju konsultacje i rozmowy na temat wyboru Zarządu Miasta i Burmistrza. W sesji tej uczestniczyli wszyscy 24 radni. Na wstępie przyjęto formę powiadamiania mieszkańców miasta o sesjach RM, poprzez wywieszanie informacji na tablicy ogłoszeń Urzędu Miasta. Radni na prośbę przewodniczącego ustalili także, że obrady zawsze będzie prowadził przewodniczący Rady albo któryś z jego zastępców.

Pierwsze sesje były bardzo spontaniczne i troszkę chaotyczne. Nie było żadnych regulacji dotyczących pracy Rady (statutu czy choćby regulaminu). Porządek obrad tworzone w trakcie obrad, odmiennie niż jest to dzisiaj.

20 czerwca 1990 r. Rada Miejska przyjęła regulamin obrad, była to pierwszą regulacją wewnętrzną rady. Przed przystąpieniem do wyboru zastępców Przewodniczącego Rady Przewodniczący Stanisław Tarnowski we wprowadzeniu mówił m.in.: „Zgodnie z Konstytucją RP samorząd terytorialny, jest podstawową formą organizacji życia publicznego w gminie. Organem stanowiącym jest rada, która wybiera organ wykonawczy. W dniu dzisiejszym dokonany zostanie wybór tych organów albo jej znacznej części tj. wybór burmistrza, członków zarządu, członków Komisji inwentaryzacyjnej i Statutowej. Od członków Rady i jej organów wykonawczych, od wspólnej obywatelskiej aktywności wszystkich mieszkańców, winno zaowocować rozwojem, na którym nam wszystkim zależy. Tylko silny i aktywny samorząd będzie miał szansę stać się partnerem dla władzy państwowej i spełnić oczekiwania współobywateli. Pragnę podkreślić, że nawiązujemy do historycznych doświadczeń i uregulowań prawnych w II Rzeczypospolitej. Ustawa z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie samorządu terytorialnego, przewidywała podobnie jak dzisiaj organy samorządu, tzn. radę miejską i zarząd miejski z burmistrzem na czele. Obecnie zasadniczy trzon uregulowań prawnych stanowią: Ustawa o samorządzie terytorialnym z dnia 8 marca 1990 roku, Ustawa o pracownikach samorządowych z dnia 22 marca 1990 r., Ustawa przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych z dnia 10 maja 1990 r. oraz Ustawa decydująca o tym, jakie sprawy załatwiać będzie gmina i z czy ma do niej iść obywatel, tzw. Ustawa kompetencyjna z dnia 26 maja 1990 r. Na bazie tych podstaw, każda gmina tworzyć będzie przepisy wewnętrzne, tj. statut, regulamin organizacyjny. Dokona również przejęcia mienia komunalnego. Do tych celów zostanie dzisiaj ustalony skład komisji szczególnie Statutowej i Inwentaryzacyjnej, dokonany zostanie wybór organów wykonawczych Rady. Apeluję do państwa radnych o rozsądny i rozważny wybór dla dobra miasta i jego obywateli.”⁵¹ Słowa te miały wymiar informacyjny, ale w pewnym rodzaju również edukacyjny.

Wyboru zastępców Przewodniczącego Rady dokonano w głosowaniu tajnym, spośród trzech kandydatów. Wybrani zostali: Andrzej Firych i Waldemar Zylik,

⁵¹ Tamże, protokół Nr II/90.

trzecim kandydatem był Piotr Abramik⁵². W tym miejscu, jako ciekawostkę, warto przytoczyć wniosek radnego K. Świderskiego, aby głosy Komisja liczyła na Sali obrad, ponieważ na poprzedniej sesji próbowano manipulować pracą Komisji. Może to świadczyć o braku wzajemnego zaufania pomiędzy radnymi, a także o próbach manipulacji, czy nieuczciwości ze strony niektórych⁵³.

Przed ustaleniem liczby członków zarządu wywiązał się spór. We wcześniej proponowanym porządku obrad, wybór burmistrza miał nastąpić po wyborze Zarządu. Na wniosek W. Dzięgi zostało to w wyniku głosowania zamienione. Najpierw będzie dokonany wybór Zarządu, a później burmistrza. Swoją wniosek argumentował on tym, że Zarząd jest organem samorządowym i burmistrz nie może decydować o składzie Zarządu, bo jest organem wykonawczym, zarówno Rady jak i Zarządu. Po dyskusji i ustaleniu liczby członków Zarządu na 7 (w tym Burmistrz i jego zastępca), podjęto uchwałę o takiej treści⁵⁴. Ustalono także, że minimalna liczba radnych w każdej komisji to 3. Ponadto przyjęto zasadę, że w dniu dzisiejszym zostaną wybrani do komisji tylko radni, zaś na następnej sesji, komisje zostaną uzupełnione o osoby spoza Rady. Ustalono, że radni zaapelują do różnych organizacji politycznych, o zgłaszanie kandydatów do komisji. Ponadto w podjętej uchwale Nr II/8/90 Rady Miejskiej w Radzynie Podlaskim z dnia 20 czerwca 1990 r. w sprawie ustalenia składu osobowego stałych Komisji Rady Miejskiej w § 2 Rada zleciła Komisji Statutowej i Prac Uchwałodawczych opracowanie Statutu Miasta Radzyń Podlaski w terminie 3 miesięcy oraz projektu. Statutu Tymczasowego na następną sesję.

Dokonano wyjątku od wcześniejszych ustaleń, że na tej sesji zostaną do komisji stałych Rady, wybrani tylko radni. Przewodniczący Rady zaproponował, aby do Komisji Statutowej i Prac Uchwałodawczych weszli ludzie spoza Rady: Stanisław Furman – Prezes Sądu Rejonowego i Lucjan Kłoda – aplikant adwokacki. W przerwie każdy radny miał możliwość zapisania się na listę do pracy w poszczególnych komisjach. Ponieważ radni wcześniej ustalili, że głosowanie będzie odbywać się nad całym składem każdej komisji, podtrzymane zostało to ustalenie i przystąpiono do głosowania jawnego. W jego wyniku ustalono skład osobowy radnych poszczególnych komisji bez ostatecznego zamykania ich ilości i wyboru przewodniczących⁵⁵.

Przed przystąpieniem do wyboru burmistrza, rada na wniosek Przewodniczącego przyjęła regulamin wyboru. Radni zgłosili dwóch kandydatów na burmistrza. F. Paćko zgłosił radnego Juliana Mazurka. W uzasadnieniu podał, że jest osobą znaną w społeczności miasta Radzyna, od 1980 r. związany jest z ruchem „Solidarność” i wierny jego ideałom do chwili obecnej. Drugiego kandydata, byłego Naczelnika Miasta, zgłosił Przewodniczący Rady S. Tarnowski. Jednak kandydat nie wyraził zgody⁵⁶. W trakcie dyskusji i odpowiedzi na pytania zadawane przez radnych, kandydat na burmistrza zaprezentował swoje poglądy i przedstawił krótki życiorys. Powiedział min.: „Zdaję sobie sprawę, że wielu radnych ma pewne obiekcje co do mojej oso-

⁵² Tamże, uchwała Nr I/6/90.

⁵³ Tamże, protokół nr II/90.

⁵⁴ Tamże, uchwała Nr II/7/90.

⁵⁵ Tamże, uchwała Nr I/8/90.

⁵⁶ Tamże, protokół nr II/90.

by, niektórzy chociażby z tego tytułu, że kandydowałem w wyborach z KO „Ziemi Radzyńskiej” (...). W zasadzie członków KO „Ziemi Radzyńskiej”, jak i KO „Solidarność”, łączyły te same cele i w pewnym momencie, kiedy ludzie – wyborcy zaczęli mieć wątpliwości czy jestem członkiem „Solidarności”, ja tą swoją solidarność, tą swoją kampanię wyborczą prowadziłem pod hasłem, że ja nigdy ideałów solidarności się nie wyrzekam, że pozostała ona we mnie taka jaka była, jaką miałem kiedyś w tej formie nie zmienionej”. Przyznał, że do chwili ogłoszenia stanu wojennego był członkiem PZPR, chociaż wówczas już działał w „Solidarności”. Na skutek stanu wojennego oddał legitymację partyjną. Powiedział, że „zawsze był zwolennikiem szerokiego porozumienia ludzi dobrej woli stojących na gruncie określonych rozwiązań systemowych w duchu Społecznej Nauki Kościoła. Zawsze staram się szukać nie wrogów, lecz przyjaciół”⁵⁷. Odpowiadał na szereg pytań radnych dotyczących sprawowania przez niego funkcji Burmistrza Miasta. Po zakończeniu dyskusji przystąpiono do głosowania tajnego wg kolejności odczytywanej listy obecności. Julin Mazurek został wybrany pierwszym Burmistrzem Miasta Radzyna Podlaskiego w demokratycznych wyborach „dokonanych przez Radę Miejską, wybraną w pierwszych po II wojnie światowej w pełni wolnych i demokratycznych wyborach samorządowych”⁵⁸. Wyboru dokonano przy 13 głosach „za” na 24 Radnych.

Po złożeniu gratulacji przez Przewodniczącego Rady zabrał głos nowo wybrany Burmistrz, który w pierwszych słowach powiedział: „Nie ukrywam, że jestem mocno wzruszony, i tak jak stoję pod tym krzyżem, to niech Bóg Wszechmogący doda mi siłę, aby ciężar służby, który z czystego obowiązku i w pełni odpowiedzialności na siebie biorę, udźwignąć zdołał”. Podziękował wszystkim radnym i dodał: „Nie przeraża mnie, że ktoś nie oddał głosu na moją kandydaturę, to jest normalne i wszyscy do tego się przyzwyczaimy i nauczymy się z tym żyć, z tego korzystać, społeczeństwo to dostrzeże. Gorzej by było, gdyby kandydatura przeszła wszystkimi głosami. Społeczeństwo nie jest jednolite w poglądach.”

Pięciosobowego Zarządu Miasta dokonano spośród 6 kandydatów. Zostali wybrani⁵⁹:

1. Dzięga Włodzimierz;
2. Adamski Adam;
3. Kowalczyk Witold;
4. Jawoszek Kazimierz;
5. Hapka Jerzy.

Kandydatura Jana Szabrańskiego uzyskała najmniejszą liczbę głosów i nie został wybrany⁶⁰.

Ponadto Rada ustaliła termin następnej sesji na 3 lipca 1990 rok i zaproponowała, aby do porządku sesji włączyć m.in.:

- Powołanie sekretarza i skarbnika Miasta.
- Wybór zastępcy przewodniczącego.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże, uchwała Nr II/9/90.

⁵⁹ Tamże, uchwała Nr II/11/90.

⁶⁰ Tamże, protokół nr II/90.

- Wybór Komisji Dyscyplinarnej II Instancji.
- Uzupełnienie składu komisji Rady.
- Przyjęcie Tymczasowego Statutu.
- Ustalenie herbu miasta i wzoru pieczęci.

Na trzeciej sesji odbytej w dniu 3 lipca 1990 r., po dyskusji i przyjęciu poprawek do pierwotnie przedstawionej wersji przez Komisję, Rada Miejska podjęła uchwałę Nr III/13/90 o przyjęciu Tymczasowego Statutu Miasta⁶¹. Następnie przystąpiono do wyboru zastępcy Burmistrza. Na wniosek Burmistrza J. Mazurka wybrany został Waldemar Zylik⁶². (W wyniku wyboru na Zastępcę Burmistrza złożył rezygnację z funkcji Wiceprzewodniczącego Rady. Na jego miejsce wybrano Jana Szabrańskiego. W głosowaniu tajnym na wniosek Burmistrza, radni dokonali wyboru mgr. inż. Kazimierza Szynkaruka na Sekretarza Miasta i mgr. Irenę Garbałę na Skarbnika Miasta⁶³. Na trzeciej sesji RM dokonano również uzupełnienia składu komisji i wyboru ich przewodniczących⁶⁴. W tym momencie, zostały powołane pierwsze organy pomocnicze Rady Miejskiej. Jednak w przeszłości dokonywano uzupełnień i zmian stałych komisji wielokrotnie - w sumie ponad 10 razy⁶⁵. Na sesji Rady Miejskiej w 26 października 1990 r. dokonano kolejnego uzupełnienia składu osobowego komisji stałych RM w tym, też Komisji Inwentaryzacyjnej⁶⁶. Uzupełniono pięć komisji osobami spoza Rady, w sumie uzupełniono je o 9 osób. Frekwencja na posiedzeniach komisji była bardzo niska, czasami z trudem udawało się uzyskać quorum, wydaje się, że było to spowodowane niską wysokością diety radnego. Aby zdyscyplinować, radnych Rada podjęła uchwałę o karaniu radnego za nieusprawiedliwioną nieobecność na komisjach czy sesjach⁶⁷.

Jeszcze jednym elementem, którym Rada zajęła się, było podjęcie uchwały o ustaleniu herbu Miasta Radzyna Podlaskiego i pieczęci Urzędu Miejskiego. W pierwszym paragrafie czytamy: „Ustala herb miasta Radzyna Podlaskiego, który obrazuje białego niedźwiedzia, na czerwonym tle, kroczącego w prawo”, natomiast w paragrafie drugim: „Ustala się pieczęć do zadań własnych-okrągłą z herbem miasta i napisem Urząd Miejski w Radzynie Podlaskim⁶⁸”.

Bardzo ważne znaczenie dla Miasta w tym czasie miała działalność Komisji Inwentaryzacyjnej. Jej zadaniem było przygotowanie dokumentacji do przejęcia nieodpłatnie majątku państwowego na rzecz Miasta. Na sesji Rady Miejskiej Władysława Bilska – członek Komisji Inwentaryzacyjnej – w jej imieniu przedstawiła sprawozda-

⁶¹ Tamże, uchwała Nr III/13/90.

⁶² Tamże, uchwała Nr III/14/90.

⁶³ Tamże, uchwała Nr III/16/90.

⁶⁴ Tamże, uchwała Nr III/16/90.

⁶⁵ Tamże, Rejestr uchwał Rady Miejskiej w Radzynie Podlaskim 1990-1994.

⁶⁶ Tamże, uchwała Nr III/16/90..

⁶⁷ Tamże, uchwała Nr VI/47/90.

⁶⁸ Prawdopodobnie nastąpiła pomyłka przy podejmowaniu uchwały gdyż trudno uznać, że niedźwiedź w herbie kroczy w prawo. Utrzymano taki zapis co najmniej do 2001 r., po kilku latach dokonano sprostowania; obecnie jest zapis w Statucie Miasta (załącznik do uchwały Nr XI/69/2003 Rady Miasta z 2 X 2003 r.) w § 5 ust. 1 „Herbem Miasta jest wizerunek białego niedźwiedzia kroczącego w lewo, w czerwonym polu. Wzór herbu określa załącznik Nr 1 do Statutu Miasta.

nie z działalności komisji. Okazała do wiadomości Rady karty i spisy inwentaryzacyjne nieruchomości podlegającej komunalizacji, karty i spisy nieruchomości oddanych do użytkowania wieczystego na rzecz osób fizycznych. Źródłem pozyskiwania mienia przez gminę w okresie od 1990 r., było przede wszystkim nieodpłatne jego nabycie, głównie na podstawie przepisów ustawy z 10 maja 1990 r. o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz.U. Nr 32, poz. 191 z późn. zm.; tzw. ustawa „komunalizacyjna”). Potwierdzenie nabycia mienia następowało w drodze decyzji Wojewody Lubelskiego (do 31 grudnia 1998 r. Wojewody Białkopodlaskiego), na podstawie kart inwentaryzacyjnych i po udokumentowaniu stanu prawnego nieruchomości. To regulowanie stanów prawnych stwarzało największą trudność. Koniecznością było bowiem wyszukiwanie dowodów na potwierdzenie własności Skarbu Państwa, zarówno w archiwach państwowych, jak też innych jednostkach, ich dostosowywanie wykazami zmian gruntowych do aktualnej ewidencji gruntów, z uwzględnieniem istniejących i prowadzonych, dla niektórych nieruchomości ksiąg wieczystych lub zbiorów dokumentów. Proces ten jest bardzo pracochłonny. Niezależnie od wyżej powołanych ustaw, stosownie do przepisów ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Miasto nabywa mienie komunalne również na podstawie innych przepisów, jak też w wyniku czynności prawnych.

Efektom działań Komisji było przejęcie mienia państwowego na rzecz Miasta Radzyń Podlaski i oddanie go we władanie jego władz samorządowych. Pierwsza uchwała, jaka została podjęta w tym zakresie, dotyczyła wystąpień o przekazanie mienia państwowego 6 zakładów pracy⁶⁹:

- Radzyńskie Przedsiębiorstwo Budowlane;
- Młyn i kaszarnia – PZZ W Łukowie;
- Przedsiębiorstwo Naprawy Samochodów PKS;
- Siedleckie Zakłady Drobiarskie w Siedlcach Zakład w Radzynie Podlaskim;
- WPHW w Białej Podlaskiej – magazyn przy ul. Kościuszki i pawilon handlowy przy ul. Warszawskiej 3;
- Zakład Weterynarii w Radzynie Podlaskim;

Druga dotyczyła kolejnych 2 zakładów⁷⁰:

- Przedsiębiorstwo Elektryfikacji Technicznej Obsługi Rolnictwa „ELTOR”;
- Przedsiębiorstwo Techniczno-Handlowe „Polmozyb”.

Wyposażenie każdej gminy w majątek było jedną z podstawowych zasad funkcjonowania samorządu, jako jeden z filarów gwarantujący jej samodzielność finansową. Symbolicznym znakiem odcięcia się od poprzedniego systemu politycznego w Radzynie Podlaskim było podjęcie przez Radę Miejską uchwały w sprawie zmiany nazw niektórych ulic⁷¹. Zmienione zostały nazwy ulic:

- 22 Lipca na Armii Krajowej;

---

⁶⁹ Tamże, uchwała Nr VIII/59/90.

⁷⁰ Tamże, uchwała Nr VIII/66/90.

⁷¹ Tamże, uchwała Nr VI/38/90.

- *Placu Berlinga na Plac Ignacego Potockiego;*
- *7 Listopada na 11 Listopada;*
- *Karola Świerczewskiego na Władysława Sikorskiego;*
- *Bohaterów ORMO na Stefana Lisowskiego;*
- *1 Maja na Pocztową.*

Rada Miejska, po ukonstytuowaniu się, zrealizowaniu spraw organizacyjnych i powołaniu najważniejszych organów pomocniczych, przystąpiła do tworzenia prawa miejscowego i porządkowania go. Zajęła się również sprawami gospodarczymi. Najważniejszymi sprawami, jakimi się zajmowała w pierwszym roku było;

- ustalenie wysokości czynszu najmu za lokale użytkowe stanowiące własność Skarbu Państwa⁷²,
- ustalenie wysokości stawek opłaty targowej⁷³,
- likwidacja Zakładu Usług Projektowych w Radzynie Podlaskim⁷⁴,
- uchwalenie regulaminu organizacyjnego Urzędu Miejskiego w Radzynie Podlaskim⁷⁵,
- uchwalenie Regulaminu Rady Miejskiej⁷⁶,
- przystąpienia miasta Radzyna Podlaskiego do Podlaskiego Stowarzyszenia Samorządowego⁷⁷,
- wyboru członków Kolegiów ds. Wykroczeń i ławników sądowych wszystkich szczebli⁷⁸,
- statutu Miasta Radzyń Podlaski⁷⁹,
- przejęcie zadań z zakresu administracji rządowej⁸⁰,
- zmiany w budżecie miasta,
- ustalenia wykazów aktów prawnych wydanych przez Miejską Radę Narodową w Radzynie Podlaskim i Naczelnika Miasta⁸¹.

Ostatnia z wymienionych uchwał świadczyła o kontynuowaniu przez samorząd prawodawstwa miejskiego z okresu PRL. Rada Miejska usankcjonowała 8 aktów wydanych przez Miejską Radę Narodową i Naczelnika Miasta.

30 stycznia 1991 r. Rada podjęła uchwałę o odwołaniu Burmistrza Miasta Juliana Mazurka. Na jego miejsce 7 marca 1991 r. powołano osobę z poza Rady – Stani-

⁷² Tamże, uchwała Nr V/31/90.

⁷³ Tamże, uchwała Nr V/32/90.

⁷⁴ Tamże, uchwała Nr V/33/90.

⁷⁵ Tamże, uchwała Nr VI/33/90.

⁷⁶ Tamże, uchwała Nr VI/33/90.

⁷⁷ Tamże, uchwała Nr VII/42/90.

⁷⁸ Tamże, Uchwały Nr VII/43/90, Nr VII/44/90 i Nr VI/45/90.

⁷⁹ Tamże, uchwała Nr VII/46/90.

⁸⁰ Tamże, uchwała Nr VII/47/90.

⁸¹ Tamże, uchwała Nr VIII/51/90.

sława Daniluka, który pełnił tę funkcję do końca kadencji. Na sesji Rady Miasta 30 marca 1993 r. z funkcji Przewodniczącego zrezygnował Stanisław Tarnowski. Rada rezygnację przyjęła, a na jego miejsce 30 kwietnia 1993 r. wybrała Juliana Mazurka⁸². 30 marca 1993 r. odwołano delegata do Sejmiku Samorządowego w Białej Podlaskiej - Włodzimierza Dziegę, a w jego miejsce powołano Krzysztofa Świderskiego. Na następnej sesji uchylono wcześniej podjęte uchwały. Tym samym delegatem do Sejmiku nadal pozostał radny Dziegę.

Samorządność odradzała się w ferworze pracy, uczono się jej na bieżąco, co powodowało, że sytuacja w Radzie Miejskiej była bardzo niestabilna, ciągle dokonywane były zmiany w jej organizacji, a szczególności znamy członków komisji.

*

Po wejściu w życie ustawy o pracownikach samorządowych z 1990 r. i innych ustaw, zaistniała potrzeba dostosowania struktury organizacyjnej Urzędu Miasta do nowych wymagań. Generalnie w Urzędzie Miasta w Radzynie Podlaskim nie dokonano dużych zmian, jeżeli chodzi o jego funkcjonowanie, a także zmian kadrowych. Większość pracowników wykonywała swoją dotychczasową pracę.

W dniu 20 września 1990 roku Rada Miejska uchwaliła Regulamin Organizacyjny Urzędu Miejskiego w Radzynie Podlaskim⁸³. W trakcie kadencji 1990-1994 wielokrotnie dokonywano zmian w Regulaminie. Regulamin Organizacyjny określał organizację wewnętrzną Urzędu Miasta, a w załączniku zawierał opis graficzny struktury organizacyjnej. Dzielił się na kilka części. Pierwsza część zawiera „Postanowienia ogólne”. W których w § 1 określono, że „Urząd Miejski jest Biurem realizującym zadania i kompetencje Burmistrza i Zarządu Miejskiego”. Natomiast w § 2 i 3 czytamy „Urząd jest zakładem pracy w rozumieniu przepisów prawa pracy, siedzibą Urzędu jest miasto Radzyna Podlaski.

Drużga część stanowi, że kierownikiem Urzędu jest Burmistrz i on kieruje Urzędem, przy pomocy swojego zastępcy, sekretarza miasta, skarbnika miasta/głównego księgowego budżetu/ oraz kierowników komórek organizacyjnych. Może powierzyć część prowadzenia spraw w zakresie określonym przez Zarząd Miejski, w swoim imieniu, zastępcy lub sekretarzowi. W dalszej części tego rozdziału są określone wyłączne kompetencje Burmistrza.

W trzeciej części są określone zadania i kompetencje Zastępcy Burmistrza. Wynika z nich, że pod nieobecność burmistrza, jego zastępca jest kompetentny we wszystkich sprawach wchodzących w zakres uprawnień Kierownika Urzędu. Do zakresu czynności w normalnym toku pracy Zastępcy Burmistrza, należą sprawy określone w § 6 regulaminy. Są to w szczególności czynności z zakresu gospodarki komunalnej, budowa i naprawa infrastruktury miejskiej, koordynacja pracy służb i przedsiębiorstw komunalnych użyteczności publicznej, czuwanie nad właściwą realizacją zadań zawartych w planach społeczno-gospodarczych i wykonywanie innych prac zleconych przez Burmistrza.

⁸² Tamże, uchwały Nr.; XXXV/259/93; XXXVII/264/93.

⁸³ Tamże, uchwała Nr VI/35/90.

Czwarta część określa zadania sekretarza miasta. Jest on odpowiedzialny przede wszystkim, za sprawne funkcjonowanie Urzędu. Do jego zadań należy m.in.: zapewnienia zgodności wydawanych decyzji i działania Biura z obowiązującym prawem, organizacja pracy Biura i koordynacja działań pomiędzy poszczególnymi jego komórkami organizacyjnymi, nadzorowanie przestrzegania instrukcji kancelaryjnej, organizowanie współdziałania z jednostkami organizacyjnymi miasta, nadzór nad terminowym i rzetelnym załatwianiem spraw, zapewnienie skutecznego sposobu publikacji prawa miejscowego i innych informacji o charakterze publicznym, zapewnienie warunków do podnoszenia kwalifikacji pracowników, zapewnienie obsługi prawnej urzędu, wydawanie wszelkich zaświadczeń i poświadczeń urzędowych i wykonywanie innych prac zleconych przez Burmistrza.

Rozdział V określa zadania skarbnika miasta. Do jego zadań należy nadzór na gospodarką finansową miasta, a w szczególności: opracowywanie projektu budżetu miasta i czuwanie na jego właściwą realizacją od strony finansowej, kontrasygnata czynności prawnych przewidzianych prawem a powodujących zobowiązań pieniężnych, opiniowanie decyzji wywołujących skutki finansowe dla budżetu, opracowywanie okresowych sprawozdań i analiz o sytuacji finansowej miasta i zgłaszanie swoich propozycji Zarządowi i Radzie Miejskiej, Kontrola gospodarki finansowej jednostek i zakładów budżetowych oraz prowadzenie księgowości i ewidencji księgowej majątku miasta.

W ostatnim rozdziale Regulaminu Organizacyjnego Urzędu Miasta zawarta jest wewnętrzna struktura organizacyjna Urzędu. Są tam określone dość szczegółowo zadania poszczególnych pionów organizacyjnych i ich podległości służbowe. Zapisy w tej części Regulaminu zmieniały się najczęściej, wraz z graficznym schematem organizacyjnym.

W przepisach końcowych figuruje zapis, iż Burmistrz w drodze zarządzenia wewnętrznego wydaje upoważnienie do podpisywania decyzji administracyjnych i określa jego zakres. A także informację, że schemat organizacyjny Urzędu stanowi załącznik do regulaminu i powinien być wywieszony na tablicy ogłoszeń Urzędu.

Pierwsza wersja Regulaminu Organizacyjnego Urzędu Miasta Radzyni Podlaski uchwalona w 1990 r. przewidywała 5 referatów podlegających bezpośrednio pod Burmistrza, a pewnych zakresach jego zastępcę i sekretarza⁸⁴. Na czele referatów stali kierownicy.

- Referat Spraw Obywatelskich (USC).
- Referat Rolnictwa Geodezji i Gospodarki Gruntami.
- Referat Organizacyjno-Administracyjny.
- Skarbnik-Referat Finansowy.
- Referat Działalności Gospodarczej

W kadencji Rady Miejskiej 1994-1998, gdy Burmistrzem Miasta był Andrzej Tetlak, dokonane zostały istotne zmiany w strukturze organizacyjnej. W miejsce do-

---

⁸⁴ Tamże, uchwała Nr VI/35/90.

tychczasowych referatów wprowadzono cztery wydziały⁸⁵. Na czele wydziałów stali naczelnicy. Były to:

- Wydział Finansowy - bezpośrednio podległy skarbnikowi.
- Wydział Rozwoju Gospodarczego – bezpośrednio podległy pod zastępcę burmistrza.
- Wydział Organizacyjno-Prawny – bezpośrednio podległy pod sekretarza.
- Wydział Spraw Obywatelskich i USC – bezpośrednio podległy pod burmistrza.

Od 1996 r. podejmowane były jeszcze uchwały o zmianie regulaminu, co związane było głównie ze zmianami prawa⁸⁶. Wprowadzono także kilka nowych stanowisk: kontroli wewnętrznej, oświaty i kultury, nadzór nad inwestycjami - podległych bezpośrednio burmistrzowi.

Wybory samorządowe 1998 r. były niezwykle ważne ze względu na pojawienie się nowego szczebla samorządu, a mianowicie powiatu. Na dzień 11 października zostały ogłoszone wybory samorządowe. Już na około 3 miesiące przed terminem wyborów, zaczęły organizować się komitety wyborcze. Miejska Komisja wyborcza dokonała rejestracji 18 komitetów wyborczych, łączna liczba zarejestrowanych kandydatów wynosiła 126 w 6 okręgach wyborczych. Najwięcej kandydatów zarejestrowano w okręgu nr 1 na 5 mandatów 25 kandydatów, średnia na jeden mandat 6,25.

Najwięcej kandydatów wystawiły komitety wyborcze:

1. Wspólnota Samorządowa Powiatu Radzyńskiego – 24.
2. Blok Wyborczy Radzyń 2002 – 24.
3. Wyborczy Przymierze Społeczne: PSL-UP-KPEiR – 16.
4. Wyborczy Sojuszu Lewicy Demokratycznej – 14.
5. Akcja Wyborcza Solidarność – 11.
6. Akcja Samorządowa – 8.
7. Pozostałe komitety – 29.

Już na kilka tygodni przed rejestracją kandydatów, komitety wyborcze i sami kandydaci rozpoczęli kampanię wyborczą, głównie poprzez zbieranie podpisów wyborców na listach poparcia. Po zarejestrowaniu list kandydatów, rozpoczęła się bardzo intensywna kampania wyborcza. Polegała ona głównie na rozwieszaniu plakatów wyborczych, rozdawaniu ulotek, docieraniu osobiście kandydatów na radnych do poszczególnych wyborców. Była ona bardziej intensywna i lepiej przygotowana niż przy poprzednich wyborach do Rady Miasta⁸⁷.

W wyniku przeprowadzonych wyborów największe komitety otrzymały następującą ilość mandatów:

1. Wspólnota Samorządowa Powiatu Radzyńskiego – 10.
2. Blok Wyborczy Radzyń 2002 – 5.
3. Wyborczy Przymierze Społeczne: PSL-UP-KPEiR – 1.

---

⁸⁵ Tamże, załącznik do uchwały Nr V/35/90.

⁸⁶ Tamże, uchwała Nr XXXII/235/97.

⁸⁷ Źródło – relacje ustne kandydatów i wyborców (Z. Woś, B. Fijałek, J. Korulczyk, i inni).

4. Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej – 2.
5. Akcja Wyborcza Solidarność – 2.
6. Akcja Samorządowa – 0.
7. Pozostałe komitety – 4.
  - Dziś i Jutro Radzyna – 1.
  - Niezależny Komitet Wyborczy Zdzisława Wosia – 1.
  - Wybory 98 – 1.
  - Zielone Osiedle – 1.

Do Rady Miejskiej zostali wybrani:

Wspólnota Samorządowa Powiatu Radzyńskiego

1. Targoński Robert
2. Woźniak Jacek
3. Stradczuk Krzysztof
4. Sikora Adam
5. Twarowski Andrzej
6. Adamski Adam
7. Marcinkowska Bożena
8. Dziega Andrzej
9. Tracz Maciej
10. Korulczyk Józef

Blok Wyborczy Radzyń 2002

11. Ostasiewicz Adam
12. Blicharz Marek
13. Pietras Tadeusz
14. Sak Eugenia
15. Piekutowski Jacek

Wyborczy Przymierze Społeczne: PSL-UP-KPEiR

16. Kapitan Jerzy

Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej

17. Sarnowski Ryszard
18. Suwała Janusz

Akcja Wyborcza Solidarność

19. Płatek Bożena
20. Wierzbicki Andrzej

Pozostałe komitety

21. Fijałek Bogdan (Dziś i Jutro dla Radzyna)
22. Woś Zdzisław (Niezależny Komitet Wyborczy Zdzisława Wosia)
23. Kowalczyk Witold (Wybory 98)

24. Mateusiak Wiesława (Zielone Osiedle)

W przypadku okręgu Nr 3 o uzyskaniu mandatu zdecydowało losowanie, gdyż dwoje kandydatów Wiesława Mateusiak i Kazimierz Wachulak, otrzymało równą liczbę 90 głosów. Losowanie zostało przeprowadzone przez Miejską Komisję Wyborczą, w wyniku którego mandat radnego uzyskała Wiesława Mateusiak.

Najwięcej mandatów zdobył Komitet Wyborczy „Wspólnota Samorządowa Powiatu Radzyńskiego” – 10 na ogólną liczbę 24. Należy domniemywać, że tuż po ogłoszeniu wyników wyborów jej „liderzy” przystąpili do nieoficjalnych rozmów z pozostałymi radnymi na temat ukonstytuowania się przyszłej Rady Miejskiej, wyborów członków Zarządu Miasta i wyboru Burmistrza oraz składów poszczególnych Komisji Rady.

Zgodnie z ówczesnym brzmieniem art. 20 ust. 2 ustawy o samorządzie terytorialnym⁸⁸ z dnia 8 marca 1990 roku, w ciągu 7 dni od ogłoszenia zbiorczych wyników wyborów, Przewodniczący Białskiego Sejmiku Samorządowego Tadeusz Łozowski, zwołał pierwszą sesję nowo wybranej Rady Miejskiej na dzień 29 października 1998 r. na godzinę 10⁰⁰ wraz z propozycją porządku obrad. Na marginesie warto zauważyć, że był to wyjątek sposobu zwoływania pierwszej sesji nowej kadencji. Zarówno we wcześniejszej kadencji⁸⁹ jak i następnej zwołania pierwszej sesji rady gminy przysługiwało przewodniczącemu rady poprzedniej kadencji. Taki wyjątek został wprowadzony do ustawy o samorządzie terytorialnym ustawą z dnia 2 lutego 1996 roku, w grudniu 1998 r. po ponad dwuletnim obowiązywaniu powrócono do przedniego zapisu⁹⁰.

Przed rozpoczęciem sesji odbyła się Msza św. W Kościele pod wezwaniem Świętej Trójcy celebrowana przez ks. Zbigniewa Chabra, w której uczestniczyli nowo wybrani radni.

Pierwszą sesję Rady Miejskiej III kadencji otworzył radny senior Witold Kowalczyk i przewodniczył obradom do chwili wyboru Przewodniczącego Rady Miejskiej w Radzynie Podlaskim. Na pierwszej sesji Przewodnicząca Miejskiej Komisji wyborczej Pani Danuta Protaś przedstawiła informację dotyczącą przebiegu wyborów. Wręczyła nowo wybranym Radnym odpowiednie zaświadczenia o wyborze do Rady Miasta, oraz złożyła im gratulacje⁹¹. Po czym radni złożyli ślubowanie, w ten sposób, że Przewodniczący Witold Kowalczyk odczytał tekst ślubowania, po czym kolejno radni wypowiedzieli słowo „ślubuję” niekórzy z dodaniem słów: „tak mi dopomóż Bóg”. „Ślubuję uroczę się jako radny pracować dla dobra i pomyślności gminy, działać zawsze zgodnie z prawem oraz z interesami gminy i jej mieszkańców, godnie i rzetelnie reprezentować swoich wyborców, troszczyć się o ich sprawy oraz nie szczędzić sił dla wykonywania zadań gminy”. W sesji uczestniczyli wszyscy wybrani radni.

⁸⁸ Art. 1 pkt. 5 Ustawy z dnia 2 lutego 1996 r. o zmianie ustawy o samorządzie terytorialnym (Dz.U. 58. poz. 261)

⁸⁹ Art. 20 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz.U. 16.poz. 95).

⁹⁰ Art. 10, pkt. 6a - Ustawa z dnia 29 grudnia 1998 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrożeniem reformy ustrojowej państwa.(Dz.U. 1998 nr 162 poz. 1126).

⁹¹ AUM, protokoły RM od Nr I/98 do Nr V/99.

Porządek obrad na wniosek radnego A. Adamskiego został uzupełniony o punkt zmiany w Statucie Miasta. Wiązało się to ze zmianą nazw i ilości stałych komisji rady. Na tej sesji w głosowaniu tajnym dokonano wyboru przewodniczącego Rady, został nim Tadeusz Pietras, był on jedynym kandydatem⁹². Pełnił już taką funkcję w poprzedniej kadencji. Następnie Rada przystąpiła do wyboru wiceprzewodniczących Rady Miejskiej, zgłoszono dwie kandydatury były to radne Bożena Płatek i Bożena Marcinkowska, obydwie kandydatury w głosowaniu tajnym uzyskały wymaganą ilość głosów⁹³.

Rada przystąpiła do zmiany Statutu Miasta w Radzynie Podlaskim. Zmiana dotyczyła powołania w miejsce dotychczasowej Komisji Przestrzegania Prawa, Komisję promocji Miasta i Przeciwdziałania Bezrobociu. Druga zmiana polegała na tym, by w miejsce dotychczasowej Komisji Oświaty, Kultury, Zdrowia i Sportu wprowadzić dwie komisje: pierwszą – Oświaty i Kultury i drugą - Zdrowia i Kultury Fizycznej⁹⁴. Bez zmian pozostała Komisja Rozwoju Gospodarczego Miasta i jedyna ustawowa i obligatoryjna Komisja Rewizyjna. Na czwartej sesji Rady w dniu 30 grudnia 1998 r. została podjęta uchwała zmieniająca nazwę dotychczasowej Komisji Promocji Miasta i Przeciwdziałania Bezrobociu na Komisję Promocji Miasta, Przeciwdziałania Bezrobociu oraz Porządku i Bezpieczeństwa Publicznego⁹⁵. W takim kształcie komisje przetrwały do końca kadencji.

Na następnej sesji Rady Miejskiej, która odbyła się 5 listopada 1998 r. wybrano Burmistrza Miasta. W głosowaniu tajnym jedyny kandydat na tą funkcję, Józef Korulczyk, uzyskał wymaganą większość – 18 głosów przy 6 przeciwnych, został wybrany⁹⁶. Na wniosek Burmistrza, w głosowaniu tajnym radni dokonali wyboru jego zastępcy, którym został Jerzy Woźniak – osoba spoza Rady Miejskiej⁹⁷ (przy 17 głosów „za”, 5 „przeciw” i 2 „nieważnych”).

Burmistrz zaproponował skład Zarządu Miejskiego w liczbie 5 członków (radnych). W wyniku tajnego głosowania wszyscy kandydaci na członków Zarządu uzyskali wymaganą większość głosów⁹⁸. Tym samym został ustalony ostateczny skład Zarządu Miejskiego w Radzynie Podlaskim. Przedstawiał się on następująco:

- Józef Korulczyk – burmistrz.
- Jerzy Woźniak - zastępca burmistrza.
- Adam Adamski – członek.
- Andrzej Dziega – członek.
- Krzysztof Stradczuk – członek.

---

⁹² Tamże, uchwała Nr I/1/98 z dnia 29 października 1998 r. w sprawie wyboru Przewodniczącego Rady Miejskiej W Radzynie Podlaskim.

⁹³ Tamże, uchwała RM Nr I/2/98 z dnia 29 października 1998 r. w sprawie wyboru Wiceprzewodniczących Rady Miejskiej w Radzynie Podlaskim

⁹⁴ Tamże, protokoły RM od Nr I/98 do Nr V/99.

⁹⁵ Tamże, uchwała RM Nr IV/20/98 z dnia 30 grudnia 1998 r. w sprawie zmiany Statutu Miasta.

⁹⁶ Tamże, uchwała RM Nr II/4/98 z dnia 5 listopada 1998 r. w sprawie wyboru Burmistrza Miasta Radzyna Podlaski.

⁹⁷ Tamże, uchwała RM Nr II/5/98 z dnia 5 listopada 1998 r. w sprawie wyboru Zastępcy Burmistrza Miasta Radzyna Podlaski.

⁹⁸ Tamże, uchwała RM Nr II/6/98 z dnia 5 listopada 1998 r. w sprawie wyboru Zarządu Miejskiego w Radzynie Podlaskim.

- Andrzej Twarowski – członek.
- Maciej Tracz - członek.

Rada w głosowaniu jawnym ustaliła skład osobowy poszczególnych komisji składający się z samych radnych (24 głosami tzw. „blokiem”⁹⁹). Uzupełnienie składu osobami spoza rady nastąpiło na następnej sesji, która odbyła się 3 grudnia 1998 roku¹⁰⁰. Na tej sesji na wniosek Przewodniczącego Rady dokonano w głosowaniu jawnym wyboru przewodniczących stałych komisji Rady. Uchwała w tej sprawie została podjęta prawie jednogłośnie (23 głosami „za” przy jednym „wstrzymującym”)¹⁰¹.

Warto podkreślić, że o ile w pierwszej kadencji Rady Miejskiej skład osobowy stałych komisji zmieniał się kilkanaście razy, tak w tej kadencji istniała względna stałość. Również pierwszy raz od powstania nowego samorządu przez całą kadencję funkcję burmistrza pełnił Józef Korulczyk, a skład Zarządu Miejskiego zmienił się dwukrotnie. Pierwszy raz 27 kwietnia 2000 r., gdy rezygnację z członka Zarządu złożył Andrzej Dziega, a w jego miejsce Rada wybrała radnego Zdzisława Wosia¹⁰². Druga zmiana w Zarządzie miała miejsce dnia 27 grudnia 2001 r., gdy zrezygnował Andrzej Twarowski, a na jego miejsce została wybrana radna Aldona Roguszewska¹⁰³.

Pierwsze sesje poświęcone były głównie wyborom statutowych organów Rady Miejskiej, organów wykonawczych i pomocniczych. Po dokonaniu wyborów Rada Miejska rozpoczęła prace w normalnym toku.

Zgodnie z ustawą (w brzmieniu wówczas obowiązującym) z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym¹⁰⁴ i zapisami § 5 Statutu Gminy Miejskiej¹⁰⁵ w Radzynie Podlaskim do zakresu działania i zadań gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, które nie są zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów. Gmina wykonuje te zadania na własną odpowiedzialność i we własnym imieniu. Natomiast w art. 7 wymienionej Ustawy stanowi, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty miejskiej należy do zadań własnych Miasta. W celu wykonywania zadań własnych i zleconych Miasto utworzyło jednostki organizacyjne, w tym dwa przedsiębiorstwa:

⁹⁹ Tamże, protokoły RM od Nr I/98 do Nr V/99; uchwała RM Nr II/10/98 z dnia 5 listopada 1998 r. w sprawie ustalenia składu osobowego stałych komisji Rady Miejskiej.

¹⁰⁰ Tamże, Uchwała RM Nr III/13/98 z dnia 3 grudnia 1998 r. w sprawie uzupełnienia składu osobowego stałych komisji Rady Miejskiej.

¹⁰¹ Tamże, Uchwała RM Nr II/11/98 z dnia 5 listopada 1998 r. w sprawie wyboru Przewodniczących stałych komisji Rady Miejskiej.

¹⁰² Tamże, protokoły RM od Nr I/98 do Nr V/99; uchwała RM Nr XVI/141/2000 z dnia 27 kwietnia 2000 r. w sprawie przyjęcia rezygnacji zwolnienia z pełnienia obowiązków członka Zarządu Miejskiego w Radzynie Podlaskim oraz uchwała Nr XVI/142/2000 z dnia 27 kwietnia 2000 r. w sprawie wybór członka Zarządu w Radzynie Podlaskim.

¹⁰³ Tamże, uchwała RM Nr XXX/281/2001 z dnia 27 grudnia 2001 r. w sprawie przyjęcia rezygnacji z członkostwa w Zarządzie Miejskim w Radzynie Podlaskim i zwolnienia z pełnienia obowiązków członka Zarządu oraz uchwała Nr .XXX/282/2001 z dnia 27 grudnia 2001 r. w sprawie wybór członka Zarządu Miejskiego w Radzynie Podlaskim.

¹⁰⁴ Art. 6, Ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie terytorialnym, Dz.U. z 1996 Nr 13, poz. 74 z późn. zm.

¹⁰⁵ AUM, protokoły z sesji Rady Miejskiej Nr XIX/96 – XXII/96, II kadencja 1994 - 1998, załącznik - Uchwała Nr XX/151/96 Rady Miejskiej w Radzynie Podlaskim z dnia 8 lutego 1996 r. w sprawie uchwalenia Statutu Miasta z późniejszymi zmianami.

1. Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych – spółka z o.o.
2. Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej - spółka z o.o.
3. Radzyński Ośrodek Kultury.
4. Miejska Biblioteka Publiczna.
5. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.
6. Przedszkole Miejskie.
7. Zakład Gospodarki Lokalowej.
8. Szkoła Podstawowa Nr 1.
9. Szkoła Podstawowa Nr 2.
10. Straż Miejska.
11. Dzienny Środowiskowy Dom Samopomocy dla Osób Niepełnosprawnych z Zaburzeniami Psychicznymi.

Uchwałą Nr XXIII/209/2001 z dnia 15 lutego 2001 r. Rada Miejska wprowadziła zmiany w Statucie Miasta i załączniku nr 3 stanowiącym wykaz gminnych jednostek organizacyjnych. Zmiany te polegały na: zmianie nazwy Radzyńskiego Ośrodka Kultury na Radzyński Ośrodek Kultury i Rekreacji oraz utworzeniu dwóch nowych jednostek; Gimnazjum Nr 1 i Gimnazjum Nr 2. Nadzór nad jednostkami sprawował Zarząd Miejski.

Zwyczajowo, sesje Rady Miejskiej w Radzynie Podlaskim odbywały się co najmniej raz w miesiącu, oprócz lipca lub sierpnia. Średnio było to 11, 12 sesji w ciągu roku, tak samo odbywały się posiedzenia poszczególnych komisji stałych Rady z wyjątkiem Komisji Rewizyjnej, której posiedzenia nie były bezpośrednio związane z sesjami. Na sesjach Rada zajmowała się różnymi dziedzinami życia społecznego-kulturalnego i gospodarczego Miasta. A zwieńczeniem jej działalności były uchwały. Inicjatywa uchwałodawcza w większości należała do Zarządu Miejskiego, Burmistrza rzadziej do Przewodniczącego Rady, czy też radnych. Projekty uchwał przygotowywane przez Burmistrza były opiniowane przez Radcę Prawnego Urzędu, następnie, przez Zarząd Miejski i kierowane wraz z porządkiem obrad, do poszczególnych komisji problemowych zgodnie z ich właściwością. Niektóre projekty były opiniowane przez kilka komisji np., jeśli projekt uchwały dotyczył oświaty a był związany również z finansami gminy, wówczas trafiał pod obrady Komisji Rozwoju Gospodarczego Miasta i Komisji Oświaty i Kultury. Członkowie komisji sami decydowali, które uchwały będą opiniowali. Następnie na sesji Rady Miejskiej przewodniczący poszczególnych komisji przed podjęciem uchwały przedstawiali opinie komisji wraz z wnioskami (jeżeli takie były). Przewodniczący Rady poddawał wnioski pod głosowanie, a po ich przegłosowaniu, całość uchwały. Tak przedstawiała się procedura dotycząca podejmowania uchwał przez Radę Miejską w Radzynie Podlaskim. W zasadzie nie uległa ona zmianie i tak do dziś funkcjonuje.

Wybory samorządowe w 1998 r. przypadły pod koniec roku budżetowego. W zasadzie nowa Rada Miejska i Zarząd Miejski nie miały większego wpływu na realizację budżetu 1998 r. Natomiast Zarząd Miejski tuż po wyborze zajął się przygotowaniem projektu budżetu na 1999 rok. Poprzedni Zarząd i Burmistrz Andrzej Tetlak przygotowali wstępne założenia tego budżetu, jednak nowo wybrany Burmistrz Józef

Korulczyk i Zarząd dokonali w nim zmian i przedstawili radnym, następnie projekt trafił do poszczególnych komisji i na sesję Rady Miejskiej. Projekt budżetu miasta na 1999 r., którego konstrukcją zajmował się Zarząd, przygotowany został z uwzględnieniem aktualnie obowiązującego stanu prawnego oraz informacji wynikających z założeń do projektu budżetu państwa, przygotowanego przez Rząd.

Na sesji Rady Miejskiej w dniu 30 grudnia 1998 r. uchwalony został budżet miasta na 1999 r.¹⁰⁶ Projekt budżetu zakładał dochody miasta w kwocie 14.247.343 zł przy dynamice wzrostu do roku poprzedniego 117,2%, a wydatki na kwotę 14.247.343 zł. W budżecie zaplanowano 800.000 zł spłaty raty kredytu inwestycyjnego, a na inwestycje zaplanowano nakłady w wysokości 1.426.600, w tym środki własne 754.600 zł i kredyt bankowy 672.000 zł. W ciągu roku Rada Miejska dokonywała zmian w planie budżetu miasta. Taka sytuacja występowała i występuje w każdej kadencji Rady, gdyż na etapie tworzenia projektu budżetu trudno prawidłowo oszacować zarówno dochody jak i wydatki. Jednak najważniejszą rzeczą jest wykonanie budżetu miasta, a ono odzwierciedla faktyczną gospodarkę finansową Miasta. Wykonanie budżetów w latach 1999 – 2002 przedstawia poniższa tabelka.

L.p.	Treść	Rok budżetowy			
		1999	2000	2001	2002
I.	Dochody ogółem zł, w tym:	15947108	17277120	18305698	19733312
1.	Gospodarka komunalna	215475	407372	493028	395340
2.	Kultura i sztuka	20000	30000	42000	47000
3.	Różna działalność	75311	1522	160783	3000
4.	Gospodarka Mieszkaniowa	890446	849297	1235991	729190
5.	Oświata i wychowanie	61997	201169	53216	140819
6.	Edukacja opieka wychowawcza				19771
7.	Dochody od osób praw., fizycznych. i innych.	6032849	6628737	6929391	7290332
8.	Ochrona zdrowia, kult. fizyczna. i sport	24550	0	0	250000
9.	Opieka społeczna	2091954	2594229	2366544	2619228
10.	Administracja	183656	187736	112592	111845
11.	Bezpieczeństwo publiczne	1000	300	11676	7188
12.	Finanse	117231	87804	0	
13.	Różne rozliczenia	6229953	6261572	6879298	7387366
14.	Urzędy naczelné organy władzy	2053	21022	19615	31385
15.	Rolnictwo – pozostała działalność	633	605	1564	0
16.	Transport				231012
II.	Wydatki w zł, w tym:	14895738	15464589	16244923	17828258
1.	Gospodarka komunalna ogółem	2775957	1969493	1736522	1995104

¹⁰⁶ Tamże, protokoły RM od Nr I/98 do Nr V/99; uchwała RM Nr IV/18/98 z dnia 30 grudnia 1998 r. w sprawie uchwalenia budżetu miasta na 1999 r.

2.	Transport	706881	513970	1057177	1404446
3.	Gospodarka mieszkaniowa	245388	337154	186768	118731
4.	Oświata i wychowanie	6496611	7342486	6441870	6670740
5.	Edukacja opieka wychowawcza			1562527	1601538
6.	Kultura i sztuka	1053003	1069494	1142294	1101173
7.	Ochrona zdrowia	59743	62251	63603	74987
8.	Opieka społeczna	1494490	1897137	1680992	1765727
9.	Kultura fizyczna i sport	80600	139733	139885	742250
10.	Różna działalność	35400	0	4988	65025
11.	Administracja	1605677	1826226	1920337	2004045
12.	Bezpieczeństwo publiczne	161988	171046	187454	192337
13.	Finanse-obsługa długu publicznego	180000	135599	119327	70147
14.	Różne rozliczenia	0	0	21	20600
15.	Rolnictwo i łowiectwo			1158	1408
III.	Wydatki inwestycyjne zł, w tym	2524495	1782388	1740625	2914629
1.	Kredyty i pożyczki	1287295	520000	495700	1112000
2.	Inne środki-dotacje, środki ludności	0	29600	101300	395800
IV.	Splata kredytów i pożyczki	800000	994000	1238396	666841
V.	Pozostało do spłaty na koniec roku	1986691	2080691	1374995	1532000

Inwestycje miejskie wykonane w latach 1999-2002:

Ogółem w kadencji 1998-2002 wykonano znaczną ilość inwestycji¹⁰⁷:

1. Kanalizacja sanitarna 11.761 mb – w 30 ulicach – ul/ ul. Słowackiego, Lubelska, Wisznicka, Tysiąclecia, Witosa, Gwardii, Pomiarowa, Targowa, Zielona, Akacyjowa, Klonowa, Dębowa, Wyspiańskiego, Malczewskiego, Chełmońskiego, Matejki, Zabielska, Lendzinek, Armii Krajowej, Truskawkowa, Poziomkowa, Wiśniowa, Warszawska, Powstańców Styczniowych, Baczyńskiego, Lisowskiego, Reymonta, Międzyrzeczka, Płudzińska, Powstania Styczniowego.

2. Sieć wodociągowa 7896 mb w 28 ulicach – ul. ul. Wisznicka, Lubelska, Słowackiego, Targowa, Bohaterów, Zielona, Akacyjowa, Spółdzielcza, Klonowa, Dębowa, Lendzinek, Zabielska, Reymonta, Baczyńskiego, Lisowskiego, Chełmońskiego, Matejki, Malczewskiego, Wyspiańskiego, Rynek, Przechodnia, Czereśniowa, Truskawkowa, Wiśniowa, Poziomkowa oraz wymiana sieci azbestowej na ul. Armii Krajowej, Pocztovej i w Parku Miejskim.

3. Sieć gazowa 3958 mb – w ul. ul. Armii Krajowej, Bohaterów, Dąbrowskiego, Witosa, Trałgutta, Gwardii, Osiedlowa, Klonowa, Malczewskiego.

4. Chodniki z kostki brukowej 8500 m² – w ul. ul. Armii Krajowej, Ostrowieckiej, Rynek, Pocztovej, Zbulitowskiej, Dąbrowskiego, Przechodniej, dojście do Spółdzielni „DOM”, Plac Potockiego, dojście do cmentarza komunalnego, chodnik na oś. Bulwary przy bloku nr 8; parkingi na oś.(przy Gimnazjum nr 2 ul. Partyzantów.

5. Kanalizacja burzowa 1195 mb – w ul. ul. Przesmyckiego, Pocztovej, Rynek, Przechodnia, Dąbrowskiego, Gwrddi, Chełmońskiego.

¹⁰⁷ Ulotka wyborcza, Komitet Wyborców „Rozwój, Prawo, Samorządność”, kandydata na burmistrza Józefa Korulczyka.

6. Stabilizacja dróg 21537 m² - w ul. ul. Zbulitowskiej, Kochanowskiego, Bohaterów, Kościuszki, Słowackiego, Nowej, Orzeszkowej.

7. Asfaltowanie dróg 31254 m² – na ul. ul. Reja, Ostrowieckiej, Przesmyskiego, Kazimierza Jagiellończyka, Powstania Styczniowego (od ul. tysiąclecia do ul. Wisznickiej, Gwardii, Bohaterów, Kościuszki, Moniuszki, Nowej, Osiedle za „Grzybkiem”, Parkowej, Pocztowej, Szymanowskiego, Wieniawskiego, Witkiewicza, Wybickiego, Zbulitowskiej, Krysińskiego, oraz na boisku sportowym oś. Zabielska.

8. Oświetlenie uliczne 1716 mb – w ul. Słowackiego, Reja, Orzeszkowej, Kasprowiczka.

Ponadto dokonano remontów sali gimnastycznej Szkoły Podstawowej Nr 1 i Nr 2 oraz Gimnazjum Nr 2, remonty dachów szkół, remont szatni na stadionie, budowa boiska bocznego, ogrodzenie stadionu, boisko na oś. Zabielska, Satuń i w Parku Miejskim, udział w budowie trybun na Stadionie Miejskim. Remonty w Zespole Parkowo-Pałacowym: remont muru oporowego, rampy(żelazna brama), sala konferencyjna, dach Oranżerii, odnowienie rzeźb. Nawiązano partnerskie kontakty z węgierskim miasteczkiem Egyek. Bardzo aktywną działalność prowadził Radzyński Ośrodek Kultury i Rekreacji Organizowane były kolonie dla polskich dzieci ze Wschodu. W Radzynie powstała filia Lubelskiej Fundacji Rozwoju. Miasto nieodpłatnie otrzymało Przychodnię wraz z terenem, obiekty po byłej Straży Pożarnej oraz prawie 50 ha gruntów po byłym lotnisku w Maryninie. W 2001 r. ukazał się pierwszy numer Radzyńskiego Rocznika Humanistycznego

Lata 1998-2004 stanowiły okres rozwoju gospodarczego i kulturalnego Radzyna.

Rada Miejska w Radzynie Podlaskim I kadencji 1990-1994.

Rada Miejska w Radzynie Podlaskim II kadencji 1994-1998

Rada Miejska w Radzynie Podlaskim III kadencji 1998-2002

Rada Miasta w Radzynie Podlaskim IV kadencji 2002-2006

Rada Miasta w Radzynie Podlaskim V kadencji 2002-2006

Burmistrz J. Korulczyk podpisuje umowę partnerską z miastem węgierskim Egyek

Wizyta Ojca Świętego Jana Pawła II w Siedlcach, udział władz miasta Radzyna Podlaskiego

Wizyta delegacji izraelskiej i wiceministra obrony RP Romualda Szeremietiewa w Radzynie Podlaskim